

**Philological
Sciences Journal**

ISSN 2959-3212 (print)
ISSN 3006-8738 (online)

PHILOLOGICAL SCIENCES JOURNAL

№4, Vol.8

2024

Philological
Sciences Journal

ISSN 2959-3212 (print)
ISSN 3006-8738 (online)

PHILOLOGICAL SCIENCES JOURNAL

2024, Volume 8, Number 4

2023 жылдан бастап шығады
Founded in 2023
Выходит с 2023 года

Жылына 4 рет шығады
Published 4 times a year
Выходит 4 раза в год

Қызылорда / Kyzylorda / Кызылорда
2024

Ғылыми редактор: Б.С. Каримова, филология ғылымдарының кандидаты,
Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті (Қызылорда, Қазақстан)
Ғылыми редактордың орынбасары: М.Ә. Бөрібаева, филология ғылымдарының
кандидаты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті (Қызылорда, Қазақстан)

Редакция алқасы

Александр Цой	филология ғылымдарының докторы, профессор, Лодзь университеті, Польша
Бағдат Кәрібозұлы	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда, Қазақстан
Байрам Дүрбілмез	филология ғылымдарының докторы, профессор, Невшехир Хажы Бектас Вели университеті, Түркия
Ғабит Тұяқбаев	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда, Қазақстан
Джихангир Қызылөзен	филология ғылымдарының докторы, доцент, Гюнюшхане университеті, Түркия
Дусмамат Кулмаматов	филология ғылымдарының докторы, профессор, Өзбек мемлекеттік әлем тілдері университеті, Ташкент, Өзбекстан
Иннокентий Новгородов	филология ғылымдарының докторы, профессор, «Crede Experto: транспорт, қоғам, білім беру, тіл» халықаралық журналының редакция алқасының мүшесі, Якутск, Саха Республикасы (Якутия)
Күлдірсін Сарышова	филология ғылымдарының кандидаты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда, Қазақстан
Нұрмира Жұмай	PhD, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
Нұрсұлу Шаймерденова	филология ғылымдарының докторы, профессор, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
Оджал Оғуз	PhD, профессор, Хаджи Байрам Вели университеті, Анкара, Түркия
Сәуле Тажибаева	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
Серік Негимов	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
Татьяна Сенькевич	филология ғылымдарының кандидаты, доцент, А.С. Пушкин атындағы Брест мемлекеттік университеті, Брест, Беларусь
Хулия Касапоглу Ченгел	PhD, профессор, Хаджи Байрам Вели университеті, Анкара, Түркия
Шахриёр Сафаров	филология ғылымдарының докторы, профессор, Самарқан мемлекеттік шетел тілдері институты, Самарқан, Өзбекстан
Абитова Жанар	жауапты хатшы, педагогика ғылымдарының магистрі, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда, Қазақстан

©Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, 2024

Academic editor-in chief: B.S. Karimova, Candidate of Philological Sciences
Korkyt Ata Kyzylorda University (Kyzylorda, Kazakhstan)
Deputy academic editor: M.A. Buribayeva, Candidate of Philological Sciences
Korkyt Ata Kyzylorda University (Kyzylorda, Kazakhstan)

Editorial Board

Alexander Tsoi	Doctor of Philology, Professor, University of Lodz, Lodz, Poland
Bagdat Karbozov	Doctor of Philology, Professor, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan
Bayram Durbilmez	Doctor of Philology, Professor, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Turkey
Gabit Tuyakbayev	Candidate of Philological Sciences, associate professor, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan
Dzhihangir Kyzylozen	Doctor of Philology, Associate Professor, Gümüşhane University, Turkey
Dusmamat Kulmamatov	Doctor of Philology, Professor, Uzbek State University of World Languages, Tashkent, Uzbekistan
Innokentyi Novgorodov	Doctor of Philology, Professor, Member of the Editorial Board of the International Journal "Crede Experto: transport, society, education, language", Republic of Sakha (Yakutia)
Kuldirsin Saryshova	Candidate of Philological Sciences, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan
Nurmira Zhumay	Doctor of Philosophy (PhD), L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
Nursulu Shaimerdenova	Doctor of Philology, Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan
Odzhal Ogyz	Doctor of Philosophy (PhD), Professor, Hacı Bayram Veli University, Ankara, Turkey
Saule Tazhibayeva	Doctor of Philology, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
Serik Negimov	Doctor of Philology, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
Tatyana Senkevich	Candidate of Philology, Associate Professor, A.S. Pushkin Brest State University, Brest, Belarus
Huliya Kasapoglu Chengel	Doctor of Philology, Professor, Hacı Bayram Veli University, Ankara, Turkey
Shakhriyor Safarov	Doctor of Philology, Professor, Samarkand State Institute of Foreign Languages, Samarkand, Uzbekistan
Zhanar Abitova	Executive Secretary, Master of Pedagogical Sciences, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan

©Korkyt Ata Kyzylorda University, 2024

Научный редактор: Б.С. Каримова, кандидат филологических наук,
Кызылординский университет имени Коркыт Ата (Кызылорда, Казахстан)
Заместитель научного редактора: М.А. Бурибаева, кандидат филологических наук,
Кызылординский университет имени Коркыт Ата (Кызылорда, Казахстан)

Редакционная коллегия

Александр Цой	доктор филологических наук, профессор, Лодзинский университет, Лодзь, Польша
Багдат Карбозулы	доктор филологических наук, профессор, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан
Байрам Дурбилмез	доктор филологических наук, профессор, Университет Невшехир Хажы Бектас Вели, Турция
Габит Туякбаев	кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан
Джихангир Кызылозен	доктор филологических наук, доцент, Университет Гюмюшхане, Турция
Дусмамат Кулмаматов	доктор филологических наук, профессор, Узбекский государственный университет мировых языков, Ташкент, Узбекистан
Иннокентий Новгородов	доктор филологических наук, профессор, член редакционной коллегии Международного журнала «Crede Experito: транспорт, общество, образование, язык», Якутск, Республика Саха (Якутия)
Кульдирсин Сарышова	кандидат филологических наук, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан
Нурмира Жумай	PhD, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Нурсулу Шаймерденова	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан
Оджал Огуз	PhD, профессор, Университет Хаджи Байрам Вели, Анкара, Турция
Сауле Тажибаева	доктор филологических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Серик Негимов	доктор филологических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Татьяна Сенькевич	кандидат филологических наук, доцент, Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина, Брест, Беларусь
Хулия Касапоглу Ченгел	PhD, профессор, Университет Хаджи Байрам Вели, Анкара, Турция
Шахриёр Сафаров	доктор филологических наук, профессор, Самаркандский государственный институт иностранных языков, Самарканд, Узбекистан
Абитова Жанар	ответственный секретарь, магистр педагогических наук, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан

МАЗМҰНЫ / CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ

<i>Қалиева Н.М., Мамаева Г.Б.</i> Қазақ ауыз әдебиетіндегі мифологиялық лексика.....	
<i>Kaliyeva N.M., Matayeva G.B.</i> Mythological vocabulary in kazakh oral literature.....	7
<i>Қалиева Н.М., Мамаева Г.Б.</i> Мифологическая лексика в казахской устной литературе...	
<i>Павлова Ю.В., Аманжолова Д.Б.</i> Вербальные и невербальные средства цифровой манипуляции в англоязычном медиадискурсе.....	
<i>Павлова Ю.В., Аманжолова Д.Б.</i> Ағылшын тілді медиа дискурсындағы цифрлық манипуляцияның вербалды және вербалды емес құралдары.....	17
<i>Pavlova Yu.V., Amanzholova D.B.</i> Verbal and non-verbal means of digital manipulation in English-language media discourse.....	
<i>Shatax mudova A.F., Kairzhanova A.T.</i> Means of expressing the category of politeness in language: the role of interrogative sentences in communication pragmatics.....	
<i>Шамахмудова А.Ф., Қайыржанова А.Т.</i> Тілдегі сыпайылық категориясын білдіру құралдары: коммуникация прагматикасындағы сұраулы сөйлемдердің рөлі.....	27
<i>Шамахмудова А.Ф., Қайыржанова А.Т.</i> Средства выражения категории вежливости в языке: роль вопросительных предложений в прагматике коммуникации.....	
<i>Жумаева К.В.</i> Mental lexicon: a variety of approaches and open questions	
<i>Жумаева К.Б.</i> Ментальный лексикон: многогранность подходов и открытые вопросы	35
<i>Жумаева К.Б.</i> Ментальды лексикон: тәсілдердің жан-жақтылығы және ашық сұрақтар....	

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ / ТІЛ МЕН ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ / METHODS OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE

<i>Амангелді А.Ж., Жайықбаева К.К.</i> Қазақ тілін модельдеу әдісі арқылы оқыту.....	
<i>Amangeldi A.Zh., Jaikbayeva K.K.</i> Teaching kazakh language method of modeling.....	43
<i>Амангелді А.Ж., Жайықбаева К.К.</i> Обучение казахского языкого методом моделирования.....	
<i>Екшембеева Л.В., Амурова У.Б.</i> Образование XXI века: как GPT-чаты меняют подход к образованию и проектной деятельности.....	
<i>Екшембеева Л.В., Амурова У.Б.</i> XXI ғасырдағы білім: GPT-чаттары білім беру мен жобалық қызметке деген көзқарасты қалай өзгертеді	52
<i>Yekshembeyeva L.V., Amurova U.B.</i> Education in the XXI Century: how GPT chats change the approach to education and project activities	

XFTAP 16.21.47

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.041>

Н.М. Қалиева^{а*}

E-mail: nazeket.kalieva.81@mail.ru *Байланыс үшін автор: nazeket.kalieva.81@mail.ru

Г.Б. Мамаева^а

E-mail: gulnar.mamaeva@mail.ru

^аЛ.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

ҚАЗАҚ АУЫЗ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ МИФОЛОГИЯЛЫҚ ЛЕКСИКА

Андатпа

Мақалада қазақ тіл біліміндегі мифологиялық лексикаға қатысты лингвистикалық мәселелер қарастырылады. Заманауи антропоэлектік тілтанымның негізгі бағыттарының бірі ғаламның тілдік бейнесі мен оның кез келген халық тіліндегі көріністерін зерттеу екендігі белгілі. Тілді адамзатты қоршаған ортаның ойдағы көрінісі ретінде танытқан идея қазақ тіл білімінде де ұлттық діл мен оның түрліше сипатталу, берілу формаларын зерделеуде өзекті. Бұл қазақ халқына тән дәстүрлі рухани құндылықтарды айқындайтын тілдік жүйелерге қарасты жеке бөлімдердің өзіндік ерекшеліктерін зерттеумен түсіндіріледі. Оған, алдымен, қазақ тіліндегі мифологиялық лексиканың, яғни мифологемдер жүйесінің тікелей қатысы бар. Себебі кез келген халықтың, этностың рухани құндылықтарын айғақтайтын өзіндік дүниетанымы тілдік материал арқылы көрініс береді. Қазақ мифологиялық лексикасы – қазақ мәдениетінің құнды деректерін бойына терең дарытып жинақтаған, ұрпақтан-ұрпаққа ілкі заманнан бері мирас болып келе жатқан асыл қазына. Өйткені әлем, табиғат құбылыстары, өмір заңдылықтары, жаратылыс сырлары жайындағы адам танымының алғашқы көрінісі мифтік шығармаларда фольклорлық мәтіндерде сақталған. Ұлттың өмір салты әр түрлі аспектілердегі халық әңгімелерімен байланысты болады. Ал мифологемдер ұлттық ділдің тілдегі көрінісі, тарихи-этникалық дүниетанымы лингвистикалық тұрғыдан арнайы зерттеуді қажет етеді. Осыған байланысты мақалада мифологиялық мәтіндерде кездесетін, қазақ тілінің паремиологиялық, фразеологиялық жүйесінде де көрініс беретін, сөздік қорда сан ғасырдан бері сақталып келе жатқан мифологемдердің лингвистикалық сипаты зерделенеді.

Тірек сөздер:

миф, мифология, наным-сенім, мифологиялық лексика, мифологем, мифологиялық мәтін, ұлттық діл, фольклор, этнолингвистика.

Сілтеме жасау үшін:

Қалиева Н.М., Мамаева Г.Б. Қазақ ауыз әдебиетіндегі мифологиялық лексика // Philological Sciences Journal. – 2024. – Vol. 8. – №4. – 7-16 бб.
DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.041>

Кіріспе

Лингвистикада антропоэлектік парадигма «адам – ғалам – тіл» ұштағаны негізінде тілдік зерттеулер жүргізілуде. Аталған бағыт бойынша «ғаламның тілдік бейнесі» тіл

білімінде түрлі жаңа салалар қалыптастырылды. Осы орайда түрлі этностардың ділін, өмірлік көзқарасын, тұрмыс-тіршілігін, мәдениетін айқындайтын тілдік құбылыстар когнитивтік, этнолингвистикалық тұрғыдан қарала бастады. Осындай тілдік бірліктердің бірі – кез келген ұлттың дүниетанымын сипаттаушы мифологиялық шығармалардағы тілдік бірліктердегі «жасырын» тұрған ақпаратты айқындау зерттеушілердің назарын аударды.

Шынайы болмысты әр этнос, әр ұлт өзінше таниды. Бұл – сол ұлт өкілдерінің санасында сан ғасыр бойы қалыптасқан ұлттық ойлау ерекшелігі, дүниетанымы, психологиясы, яғни әр халықтың өзіне тән ақиқатты қабылдауы. Сол себепті әр ұлт өз ана тілінде қоршаған орта туралы түсініктерді түрлі тілдік деректер арқылы сипаттап, қабылдау мен категориялауды, концептуалдауды жүзеге асырады. Нақты тілге қатысты ұлттық ерекшеліктер мәселесі қазіргі лингвистикада белсенді зерттелуде. Өзекті тақырыптардың бірі – ұлттық ғалам бейнесі мен мәдени ұғымдарды жан-жақты сипаттау. Осы тұрғыдан мифологиялық тілдік құрылымдарды жіті зерделеу маңызды. Себебі мифтік ұғымдар іргелі әмбебап категорияларға жатады, олар адами дүниетаным жүйесінің негізгі бірлігі болып саналады. Бұл категориялардың әрбір этникалық болмысқа сай ұлттық ерекшеліктерге ие екені де сөзсіз. Ұлтқа тән ғаламның тілдік бейнесін әр қырынан зерттеуге, белгілі бір мәдениет аясында ақиқатты қабылдау ерекшеліктерін зерделеуге мифологиялық мәтіндер яғни ертегілер, жырлар, аңыз-әңгіме, әпсаналар, әдет-ғұрып, салттардың вербалды сипаты жатады.

Мифологиялық мәтіндерде қоршаған орта мен адам, ой мен сезім, зат пен идея арасында айқын шекара болмай, бәрі бір-бірімен астасып жатады. Бұл шекара тұтасып, кейіннен қоршаған әлем жайындағы бірегей түсінік болып қабылданды. Мифке тән ерекшеліктер мыналар: беймәлім дүниені түсінуге тырысу, құпиясы мол әлемді танып білуге ұмтылу, оны тану қиынға соқса, ғалам құбыластарын тану үшін тәңірге немесе белгісіз ғаламат күшке сену.

Мифологиялық лексика – лексикалық тілдік бірліктердің арнайы қабаты. Лексикалық қабат белгілі бір халықтың, этностың дәстүрлі мәдениетін тасымалдаушы тұлғалардың архаикалық мифологиялық түсінігін сипаттау қызметін атқарады, яғни мифологиялық мәтіндерде кездеседі. Фольклорлық мәтіндер – мифологиялық мәтін. Себебі бұндай мәтіндер дәстүрлі рухани мәдениеттің тілдік сипаттағы көрінісі, дәстүрлі мәдениетпен тікелей байланыста болады. Ұлттық ерекшеліктердің тілдік табиғатын зерделеуші этнолингвистика саласы да ұлттық рухани мәдениет кешенін оның барлық бөліктерін, яғни тілін (лексика, фразеология), этнографиясын (әдет-ғұрып, салт-дәстүр, халықтық сенім), фольклорын (вербалды мәтіндер мен олардың ғұрыптық мәнмәтіні), кескін, музыка өнерін тұтас бір жиынтық ретінде қарастырады. Фольклорлық мәтіндердің түрлі типтері әдетте фольклористика аясында, яғни фольклорлық жанрлар тұрғысынан ұғынылады. Мысалы, ертегі, аңыз, әпсана, жыр, бата т.б.

Мифологиялық лексика кез келген жанрда қолданылады. Олар тілдің фразеологиялық, паремологиялық жүйесінде де бар. Мәселен, Қыдыр / Қызыр мифонимі аңыздарда да, жырларда да, бата мәтіндерінде де кездеседі («Асың, асың, асына, Береке берсін басыңа! Бөденедей жорғалап, Қырғауылдай қорғалап Қызыр келсін қасыңа!», «Жортқанда жолың болсын! Жолдасың Қыдыр болсын!» / бата мәтіндері). Аталған мифоним мақал-мәтелдерде де ұшырасады. Мәселен, «Қырықтың бірі – Қыдыр», «Жақсылық еткен кісінің есігінен Қыдыр кетпейді». Бақытты, берекелі, құтты мағынасындағы «Қыдыр дарыған», «Қыдыр қонған» деген тұрақты тіркестерде де аталған мифологем фразеологизмнің жасалуына ұйытқы болған.

Мифологиялық мәтіндердің коммуникативтік мақсаты көбіне ақпараттық сипатта болады. Мұндай мәтіндер наным-сенім түрінде кездеседі. Мифологиялық мәтіндер мифологиялық құбылыс қайта-қайта айтылу арқылы сұхбаттасушылардың жадында, сол арқылы тұтас бір халықтың жадында бекітіледі. Мифологиялық мәтіндердің коммуникативтік мақсаты – адамның назарын өзіне аудару, мінез-құлқына әсер етіп, әдет-ғұрыпқа сай әрекет етуге жетелеу, ықпал ету.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Мақаланың ғылыми-теориялық негізі ретінде жалпы тіл біліміндегі, этнолингвистика мен когнитивтік лингвистикадағы архетип, миф, мифологемалар табиғаты жайлы Э. Тэйлор, В.Я. Пропп, А.Ф. Лосевтердің зерттеу жұмыстары қарастырылды. Сондай-ақ Ш. Уәлиханов, А. Байтұрсынұлы, Қ. Жұбанов, С. Қасқабасов, Ә. Қайдар, С. Қондыбай сынды ғалымдардың еңбектері негізге алынды. Зерттеу барысында лингвистикадағы негізгі зерттеу әдістері мен қағидалары, яғни салыстырмалы, әлеуметтік, баяндау, сипаттау және жүйелеу әдістерімен қатар компоненттік талдау, кешенді талдау әдістері қолданылып, этимологиялық талдау үлгілері, тілдік бірліктерді зерттеу амалдары мен ұстанымдары қолданылды.

Нәтижелер мен талқылау

XIX ғасырдың аяғында кешенді қарастырыла бастаған алғашқы қауым адамының ойлау жүйесі – этнологиядағы тың ізденістер. Мифологияда іргелі зерттеулер жүргізген Э. Тэйлор, Э. Кассирер, К. Леви-Стросс сынды ғалымдардың еңбектерінде лингвистикалық, философиялық тұрғыдан қарала бастады. Э. Тэйлор мифологияның бастауын – алғашқы қауымдағы анимизмді адам баласының беймәлім құбылыстарды бақылауының нәтижесі деп атаған. Ол мифтерді «рухани өмірдің құрамдас бөлігі» деп танып, адам санасының дамуын зерттеумен байланысты қарастырады [Тэйлор, 2000]. В.Я. Пропп мифті әдеби шығармалардың қайнар көзі, мәңгілік сюжеттердің бастауы деп таниды. Ол миф арқылы тілдің бейнелеу құралдарын, фольклорлық дәстүрді зерттеуге болады десе [Пропп, 2000], символдық мәнге ие болған лексикалық бірліктер табиғатын зерттеген А.Ф. Лосев: «Біздіңше, миф сөздер мен символдан құралған ерекше модель», – деп тұжырымдайды [Лосев, 1976: 174].

Ш. Уәлихановтың миф туралы пікірі мынадай: «Әлемді, оның кереметтерін білу қажеттігі, өмір мен өлім туралы мәселе адамның жаратылысқа қатысы шаман дінін туғызды – әлемді немесе жаратылысты және қайтыс болған адамдардың рухын ұлы санауды туғызды. Осылайша, сәбилік дәрежедегі адамдар күн, ай, жұлдыздарды және жаратылыс немесе әлем деп атайтын үш-қиыры жоқ, мәңгі жасайтын әр қилы құбылыстардың барлығын зор тұтатын болды» [Уәлиханов, 2010: 19]. Реформатор-ғалым А. Байтұрсынұлының миф табиғатына қатысты көзқарасы: «Адам анайы шағында бала сияқты жанды, жансыз нәрсені айырмаған. Жанды да, жансыз да бірдей тіршілік ететін, бірдей өмір сүрген сияқты көрінген... Табиғатпен ұзап кеткен жері болмаған соң, адамның өзі де табиғатпен қатар, табиғатпен жалғас, сабақтас, өзектес сияқты күйде өмір кешкен. Жансыз нәрселерді жанды деп таныған» [Байтұрсынұлы, 1991: 87]. Қ. Жұбанов: «...Адам қоғамы табиғатпен арпалысқан шағында түрлі табиғат күштерін өздеріне бағындырмақшы болған. Табиғатты өзіне бағындырудың алғашқы түрі турадан-тура балталап бұзып өзгерту, турадан-тура өңдеу болған болса, кейінірек олай туралай өзгерту емес, магия еңбегі арқылы табиғаттың жасырын күштерімен астарласып барып, соған дегенін жүргізуге, қазақша айтқанда, арбауға тырысады», – дейді [Жұбанов, 1999: 87]. С. Қасқабасов: «Мифтік сана бойынша әдет-ғұрып, салт-дәстүр, әрбір нәрсенің жұрыс-тұрысы, әрекеті, қалыптасқан қағидалары, қысқасы, біздің өміріміздің бар-жоқ көрінісі мифтік дәуірде белгіленген. Оны бұзуға да, орындамауға да болмайды. Сол себепті мифтік дәуір түптеп келгенде – ұлттық дүниетанымның да бастау негізі», – ұлттық сананың мифтік санамен байланысын сөз ете келе, «Қазақ фольклорында миф – өзіндік орны бар ең көне жанр. Ол дүние жүзі халықтарында кездесетін мифке типологиялық сипатымен ұқсас, сонымен бірге ерекшеліктен де ада емес», – деп, қазақ әдебиетіндегі мифтің орнын көрсетеді [Қасқабасов, 2013: 26].

Қазақ мифтанушысы С. Қондыбай: «Қазақ мифологиясына кіріспе» атты зерттеу еңбегінде: «Қазақ мифологиясы дегеніміз – бүгінгі қазақ халқын жасауға қатысқан бірнеше мыңжылдық көшпелі ру-тайпалардың дүние-ғалам, өмір туралы түсініктерінің, ежелгі танымдарының бірыңғай жүйесі», – деп анықтама бере келе, «Мифология ауыз әдебиеті

мұраларының – жырлар мен дастандардың, әр түрлі шежіре-аңыздардың, ертегілердің, жұмбақ пен мақал-мәтелдердің, фразеологизм мен діни әпсаналардың өн бойында және қазақ тілінің сөздік қорының қойнауында жасырынып жатыр», – деген құнды пікір айтады [Қондыбай, 2008: 26]. К. Матыжанов дәстүрлі дүниетанымның, көркемдік ойлау жүйесінің бірден-бір құнды дереккөзі фольклор екенін айта келе, мифтік ойлаудың негізін ауыз әдебиеті шығармаларынан іздеудің негізі екенін атап көрсетеді [Матыжанов, 2006: 58].

Мифологиялық ұғымдар көптеп кездесетін шығармалардың бірі – ертегілер. Ғалымдар қазақ ертегілерінде замана елегінен өтіп, халық санасына сіңіп кеткен сюжеттер, мотив-образдар орын алғанын, оларға мифтік таным-түсініктің арқау болғанын айтып, ертегілерді хайуанаттар туралы ертегілер, тұрмыс-салт ертегілер, мифтік ертегілер деген түрлерге бөледі. Мифтік ойлау негізінде қалыптасқан мифологемдердің сырын ашу қажеттігі өзекті. Ә.Т. Қайдардың тілдің кумулятивтік қызметі жайындағы пікірін келтіру орынды: «Ғылыми терминмен айтқанда, тілдің кумулятивтік қызметі – сөз байлығын өз бойына жиып, сақтап, оны келешек ұрпаққа асыл мұра ретінде түгел жеткізіп отыратын игілікті қасиеті» [Қайдар, 1998: 19]. Ұлттық дүниетанымның мифтік мазмұнын сан ғасыр бойы өз бойында сақтап келе жатқан тілдік бірліктерді зерттеп-зерделеу қажет.

Қазіргі антропоэзектік бағыт аясында ғылыми әдебиеттерде шығармалар тілінде ұшырасатын мифологемдерді келесідей топтастырады:

1. Мифологиялық антропонимдер, яғни мифонимдер – мифологиялық сипаттағы кісі есімдері.

2. Мифологиялық топонимдер немесе мифотопонимдер – мифологиялық жер-су атаулары.

3. Мифологиялық зоонимдер, яғни мифозоонимдер – мифологиялық жан-жануарлар.

4. Мифологиялық астрономика – мифологиялық сипаттағы аспан денелері және т.б.

Мифологиялық мәтіндер тілін зерттеу тіл білімінің бірнеше саласын бір арнада тоғыстырады. Мифологиялық шығармалар – тіл тарихының, этнолингвистика, стилистика, лингвофольклористиканың зерттеу нысаны. Ал мифологемдер – адамзат қоршаған ортаның сырын толық ашып, түсінбеген шақта айналадағы барлық құбылыстарды өзінше қабылдауынан, пайымдауынан хабар беретін қалыптасқан тілдік бірліктер. Мифологиялық лексика – ғаламды танудың тілдегі бейнесі. Мифологиялық ойлау жүйесінің көркемдік жүйедегі маңыздылығы соншалық, ол тек фольклорлық мұраларда ғана емес, постмодеренистік мифопоэтикалық шығармаларға да арқау болуда. Мұндай шығармалар қазақ әдебиетінде де бар. Бұл тұста мифопоэтика белгілі бір қаламгердің жеке мифологемдерді ғана емес, ғаламның біртұтас мифопоэтикалық үлгісін игеруі деп қабылданады және ерекше көркемдік ой түрі деп ұғынылады. Яғни ондай шығармаларда автор көркемдік шындықты бейнелеу үшін миф негізінде пайда болған образдар мен оқиғалар желісін ұтымды қолданады.

Мифологиялық шығармаларда мифологиялық жан-жануар атауы, яғни мифозоонимдер қатарында *Алып қара құс* ара-тұра *Самұрық* түрінде де жұмсалады. Бұндай тілдік қолданыс басқа да халықтардың мифологиясында ұшырасады. Аталған сөзге этимологиялық талдау жасаған Б. Әбжет бұл лексема туралы мынадай пікір білдіреді: «Парсы тілінде Сома сөзі «аспан» дегенді білдіреді, ал Хома «ыстық» мағынасында қолданылады. Сонда *Самұрық* сөзінің осы сома сөзіне жақындығы байқалады... Самұрық «сома» және «морғ» деген екі сөзден құралуы мүмкін. Мұндағы сома – аспан, морғ – тауық деген мағынаны білдіреді. Сонда парсы тілінде «аспан тауығы» болып шығады» [Әбжет, 2008: 109]. *Самұрық* сөзі ұшу, шарықтау мағынасындағы самғау сөзімен түбірлес. Бұл екі сөздің де пайда болуына «аспан» деген ұғым ұйытқы болған.

Самұрық сөзінің түп төркініне үнілген қазақ мифологиясын зерттеуші С. Қондыбай аталмыш мифозооним жайлы: «Қазақ ертегілерінде ол: «Самырық», «Самұрық», «Семір құс», «самыр», «самрау», «шыңырау құс» деп атала береді» дей келе, «башқұрттардың эпосындағы Самырау – қайғы-мұңы жоқ, күндіз-түні күлкі мен ойын арылмайтын, қуаныш пен тойдың, жайдарман бақыттың елі, бұл бейне (самырау – самырық – шаңырақ – бұл

«жердегі, аспандағы бақытты ел», «аспан ұрығы» мәні) ирандық «сәнсурв» пен «симург» сөздері ежелгі түркілік «аспан ырқы» – «шаңырақ» сөзінен шыққан», – деген пікір айтады [Қондыбай, 2004: 198]. Ол: «...Көшпенділердің мифологиялық жүйесінде шыңырау (самырау) – аруақтар мен өлілердің әлемі. Яғни бас кейіпкер өлілер әлемінде болып, оны самұрық жер бетіне (тірілер әлеміне) алып шығады. Осы тұрғыдан алғанда, самұрық шамнизмдегі үш әлемнің байланысшысы ретіндегі басқа құстардың образдарымен ұштасып жатқанын көреміз», – дейді [Қондыбай, 2004].

Самұрық қазақ фольклорында алып ағаштың үстіне ұя салып, алтын жұмыртқа салатын, ұшқанда екпіннен жел тұратын, адамша сөйлей алатын қыран тәрізді алып, ғажайып құс ретінде бейнеленеді. «Ер Төстік бір дауыстан шошып оянса, қатты дауыл тұрған екен, дауылдың артынан бұршақ аралас жаңбыр жауады, жаңбырмен қабат суылдаған дауыс естіледі, соның артынша ұзамай-ақ бір алып қара құс көрінеді. Алып қара құс суылдаған бетімен бәйтерекке келіп қонғанда бәйтерек майысып, сынып қала жаздайды. Бұл алып қара құс – самұрық екен. Самұрықтың үлкендігі сондай, жайып жібергенде бір қанатының өзі бір айлық жерді алып кетеді екен. ...Бағанағы дауыл асығып ұшқанда алып құстың қанатынан тұрған жел екен, жаңбыр соның жылаған көзінің жасы екен». *Самұрық* бейнесі халық санасында өмір жалғастығының нышаны, ниеті түзу, жүрегі таза жанға қол ұшын беріп, мұратына жеткізер игіліктің, әділдіктің, жарқын болашаққа деген сөнбес сенімнің, жақсылыққа деген үміттің белгісі ретінде сақталған.

Қарастырылған келесі мифологемдердің бірі – қазақ ауыз әдебиетіндегі *Ғайып ерен қырық шілтен* көптеген шығармаларда кездесетін мифонимі. Көзге көрінбейтін қасиетті рух ретінде суреттеледі. Халық ұғымындағы қалыптасқан ұғым бойынша, ол – құдіретті қырық әулиенің жиынтық образы. Негізгі сипаты – рухани жолға түскендерге жол сілтеп, бата беру, жолаушыға, қысылған адамға қол ұшын беру. І. Кеңесбаевтың «Фразеологиялық сөздігінде» де Ғайып ерен қырық шілтенге мұсылмандарды жебеп, қолдап жүретін, көзге көрінбейтін киелі бейнелер деген анықтама берілген [Кеңесбаев, 2007: 177]. Халық ұғымында ол батырлар пірі деп сипатталады.

«Қыз Жібек» жырында да «Қызыр, Илияс, Қырық шілтен, Балама менің назар сал» деген жолдар бар. Мұндағы «ғайып» сөзі арабша «көзге көрінбейтін, көзден таса» дегенді, «шілтен» (парсы тіліндегі чил – «қырық», тон – «тірі жан», «дене») «қырық жан» дегенді білдіреді. Ал кейбір зерттеушілер шілтен дегенді жан-жануар деген ұғымды білдіруші жиынтық атау деп жорамалдайды. Мәселен, К.К. Юдахин «ғайып ирен» жабайы аң деген ұғымды білдіреді деп есептеген. Осы пікірін: «Қайберен (қайып ерен) қабаннан басқа еті жеуге келетін жабайы аңдардың жалпы атауы. Шілтен – санадан тысқары күшке ие, көзге көрінбей адамдар арасында өмір сүретін тіршілік иесі», – деп тұжырымдайды [Қожырбайұлы]. І. Кеңесбаев та қырғыз тілінде діни ұғыммен байланысты пайда болған «қырық шілтен» тіркесі «адамдардың арасында көзге көрінбей жүретін ірі алып мақұлық» дегенді білдіретінін айтады. «Алпамыс батыр» жырында Ғайып ерен қырық шілтен зынданда жатқан Алпамысқа мысық кейпінде келіп, оған күнде бір таба нан әкеліп, осылайша батырды ажалдан құтқарады. Осы сюжеттік желіден мифтік сенім бойынша, Ғайып ерен қырық шілтенге жан-жануар кейпіне ену ғажайып қасиеті тән екені байқалады. Мифонимнің шығу тәркінінде тірі жан, тірі дене, жануар, жабайы аң семаларының қиюласып, астасып келуі – заңды құбылыс.

Ал «ерен» сөзінің этимологиясына қатысы түрлі болжамдар бар. Көне түркі тілінен алынған «ер» сөзі деген пікір бар. Р. Әміровтің пікірінше, ерен дегеніміз – «йаран» парсы сөзінің қазақ тілінің фонетикалық заңдылықтарына бағынып, «жаран» болып еркін сіңуінің нәтижесі. «Қазақ фольклорлық ирен және жалпы жұмсалатын жаран бір түп – йарене-ден дара-дара дамып шыққан болу керек» [Қожырбайұлы]. Сонымен қатар сопылық мифологияда «ирен» дегеніміз – көрінбейтін рух. Мұндағы ерен сөзінің ғайып ерен, ғайып ирен, ғайып иран болып түрліше жазылуы да байқалады. Ғайып ерен қырық шілтен – аңыз бойынша көзге көрінбейтін қырық киелі аруақтардың аты. Олар кейде құс болып келіп көмектеседі, мысалы жолда адасып кеткендерге жол нұсқайды.

Ғайып ерен қырық шілтен топоним ретінде де кездеседі. Оңтүстік Қазақстан облысында орналасқан Қазығұрт тауында, Қазығұрт ауданы Әңгір ауылы аймағындағы тау шоқысының етегінде Ғайып ерен қырық шілтендер су ішкен бұлақ деген қасиетті жер бар. Сонымен бірге Маңғыстау облысында Ащымұрын мүйісінен оңтүстікке қарай 25 км жерде Қырықшілтен деген қорым бар. Қырғызстан аумағында да осындай жер атаулары бар. Біріншісі – Ош қаласына жақын Сүлеймен тауындағы «Қырық шілтен» үңгірі. Екіншісі – Баткент облысының Ақбұлақ ауылындағы «Шілтен ата» бейіті. «Қырық шілтеннің» Алпамыс батырды әрдайым қолдап жүретіні сияқты «Манас» дастанында да Қырық шілтен Манасты үнемі желеп-жебеп жүреді. Эпоста қозы бағып жүрген бала Манастың бір қозысын қасқыр алып қашып, үңгірге кіріп кетеді. Манас қуып барып артынан кірсе, жаңағы қасқыр адам кейпіне енеді. Сөйтсе, Шілтендердің бәрі сол үңгірге жиналған екен. Олар бұдан былай Манасты қолдап жүретінін айтады.

«Бала берсе – тезінен, Пірлердің тиіп демінен, Шілтеннің тиіп шылауы – Артылып туса өзімнен!» деп Ақтамберді жырау айтқандай, Ғайып ерен қырық шілтен – адал жандарға, игі мақсатқа ұмтылған адамдарға қиын сәтте жанашырлық танытып, әрқашан көмекке келетін ғажайып күштердің жиынтық бейнесі. Бұл қасиетті бейне халықтың жақсылыққа, әділдікке деген шүбәсіз сенімінен туған.

Қорытынды

Тіл – адамдар арасындағы қарым-қатынас құралы болумен қатар кез келген халықтың, ұлттың дүниетанымын, руханиятын, ділі мен ұлттық мәдениетін бойына жинақтаған асыл қазына. Тілдік құралдарды тілді тұтынушы жеке тұлға арқылы тану айрықша мәнге ие. Кез келген әдеби туындының тілдік құрылымын антропоэзектік бағыт ұстанымдарын арқау етіп, ондағы тілдік бірліктерді когнитивтік тұрғыдан қарастыру тіл білімінде ерекше қарқынмен дамуда. Тіл мәселелерін сол тілді тұтынушы халық тарихымен, рухани материалдық мәдениетімен, тыныс-тіршілігімен байланыста қарастырамыз. Тілдік деректер, тілдік бірліктер арқылы талданып сарапқа түседі.

Тілді қазынаға теңесек, мифологиялық шығармаларда, фольклордың өзге де жанрларында кездесетін, жалпы сөздік қорымызда ерекше орынға ие болған мифологемдер сол қазынаның ішіндегі жауһар. Себебі олардың бойында ұлттық пайым-түсінік, этнотанымдық деректер мен ұғымдар жинақталған. Ондағы ұлттық дүниетаным сипаты өзге тілдік бірліктермен салыстырғанда айқынырақ білінеді. Ілкі замандардағы мифтік ойлау, мифтік таным қаз-қалпында сақталған мифологиялық шығармалар, фольклорлық туындыларда сақталған мифологиялық лексика да тіл арқылы халық санасында қалыптасқан концептуалды құрылымдар ретінде пайда болған тілдік бірліктер. Мифологемдер тілдік құралдар ішінде аса құнды ақпараттық дереккөз қызметін атқарады. Оларға этимологиялық зерттеу жүргізу арқылы ана тіліміздегі көптеген сөздердің түп төркінін анықтап білуге, олардың этномәдени сипатын танып білуге мүмкіндік туады. Есте жоқ ескі заманнан бері келе жатқан мол рухани әрі материалдық байлығын бойына жинақтау арқылы халық ауыз әдебиеті деңгейіне көтеріліп, ежелгі қауым өкілдерінің қоршаған ортаны, төрткүл дүниені танып білуі туралы білген-түйгенінен мол мәлімет беретін мифологиялық туындылардағы тілдік бірліктердің, яғни мифологемдердің астарында жатқан наным-сенім, мифтік танымның сырын ашу аса маңызды. Адамзаттың өзін қоршаған әлемді танымдық тұрғыдан игеру тәсілдері, ақиқатты іздеуі, айналадағы құбылыстар мен заттарды жай ғана белгілеуден бастап, жалпы жаратылыс жайындағы ғылыми тұжырымдардың қалыптасып дамуына дейінгі сатылар тілде өз орнын алып, өзіндік қалпымен сақтаулы күйде тұр. Ежелгі кезеңдердегі таным-түсінік, ой-сананың айқындылығы мифологемдерде ерекше көрінеді.

Әдебиеттер

- Тэйлор Э.Б. Миф и обряд в первобытной культуре / Пер. с англ. Д.А. Коропчевского. – Смоленск: Русич, 2000. – 624 с.
- Пропп В.Я. Исторические корни «волшебной» сказки. – Москва: Лабиринт, 2000. – 335 с.
- Лосев А.Ф. Проблема символа и реалистическое искусство. – Москва: Искусство, 1976. – 335 с.
- Уәлиханов Ш. Көптомдық шығармалар жинағы. 4-том. – Алматы: «Толағай групп» баспасы, 2010. – 496 б.
- Байтұрсынұлы А. Ақ жол. – Алматы: Жалын, 1991. – 153 б.
- Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. – Алматы: Ғылым, 1999. – 580 б.
- Қасқабасов С. Бабалар сөзі. 100 томдық. Қазақ мифтері. 78-том. – Астана: Фолиант, 2013. – 446 б.
- Қондыбай С. Қазақ мифологиясына кіріспе. – Алматы: Арыс, 2008. – 376 б.
- Матыжанов К. Көркем ойдың көне бастаулары немесе миф пен метафора жөнінде бірер сөз // Шәкәрім әлемі. – 2006. – №2. – 65 б.
- Қайдар Ә. Қазақ тілінің өзекті мәселелері. Актуальные вопросы казахского языка. – Алматы: Ана тілі, 1998. – 304 б.
- Әбжет Б. Түркі және иран халықтары ертегілеріндегі мифологиялық кейіпкерлер. – Түркістан: Тұран, 2008. – 258 б.
- Қондыбай С. Арғықазақ мифологиясы. 4-ші кітап. – Алматы: Дайк-Пресс, 2004. – 502 б.
- Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік. – Алматы: Арыс, 2007. – 800 б.
- Қожырбайұлы М. Рухани жаңғыру һәм Ғайып ерен қырық шілтен. – 2017. URL: <https://abai.kz/post/57061> (қаралған күні 14.02.2024ж.).

References

- Taylor F.B. Mif I obryady v pervobytnoi culture / Per.s angl. D.A. Koropchevskogo. – Smolensk: Rusich, 2000. – 624 s. [in Russian]
- Propp V.Ya. Istoricheskie korni «volshebnoi» skazki. – Moskva: Labirint, 2000. – 335 s. [in Russian]
- Losev A.F. Problema simvola realisticheskoe iscusstvo. – Moskva: Iscusstvo, 1976. – 335 s. [in Russian]
- Ualikhanov Sh. Koptomdyk shygarmalar zhinagy. 4-tom. – Almaty: «Tolagai groep» baspasy, 2010. – 496 b. [in Kazakh]
- Baitursynuly A. Ak zhol. – Almaty: Zhalyn 1991. – 153 b. [in Kazakh]
- Zhubanov K. Kazakh tili zhonindegi zertteuler. – Almaty: Gylym, 1999. – 580 b. [in Kazakh]
- Kaskabasov S. Babalar sozi. 100 tomdyk. Kazakh mifteri. 78-tom. – Алматы: Foliant, 2013. – 446 b. [in Kazakh]
- Kondybay S. Kazakh mifologiyasyna kirispe. – Almaty: Arys, 2008. – 376 b. [in Kazakh]
- Matyghanov K. Korkem oidyn kone bastaulary nemese mif pen metafora zhoninde birer soz // Shakarim alemi. – 2006. – №2. – 65 b. [in Kazakh]
- Kaidar A. Kazakh titltnin ozekti maseleleri: Aktualnye voprosy kazahskogo yazyka. – Almaty: Ana tili, 1998. – 304 b. [in Kazakh]
- Abzhet B. Turki zhane iran halyktary ertegilerindegi mifologiyalyk keyipkerler. – Turkistan: Turan, 2008. – 258 b. [in Kazakh]
- Kondybai S. Argykazakh mifologiyasy. 4-shi kitap. – Almaty: Daik-Press, 2004. – 502 b. [in Kazakh]
- Kenesbaev I. Frazeeollogiyalyk sozdik. – Almaty: Arys, 2007. – 800 b. [in Kazakh]
- Kozhyrbaiuly M. Ruhani zhangyru ham Gaiyp eren kyryk shilten. – 2017. URL: <https://abai.kz/post/57061> (karalghan kuni 14.02.2024 zh.) [in Kazakh]

N.M. Kaliyeva^{a*}

E-mail: nazeket.kalieva.81@mail.ru. *Corresponding author: nazeket.kalieva.81@mail.ru

G.B. Mamayeva^a

E-mail: gulnar.mamaeva@mail.ru

^aL.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

MYTHOLOGICAL VOCABULARY IN KAZAKH ORAL LITERATURE

Abstract. The article considers linguistic issues of Kazakh linguistics concerning mythological vocabulary. As we know, from the point of view of the anthropocentric paradigm, one of the main directions of modern linguistics is the study of the linguistic picture of the world and its reflection in the language of a certain people. This idea, considering language as a mental representation of the surrounding world in the consciousness of a person, when considering the national mentality and various forms of its manifestations, has currently become relevant in Kazakh linguistics. This is explained by the study of the immediate features of certain units of language systems which represent the traditional spiritual values of the Kazakh people. First of all, mythological vocabulary, that is, the system of mythologemes, directly relates to them. Since the worldview reflecting the spiritual values of any people, ethnic group, is manifested through linguistic material. Kazakh mythological vocabulary is the legacy of the nation, containing and storing valuable information about the Kazakh culture; a heritage which has been passed down from generation to generation for centuries. Because the primary images of human knowledge about the universe, natural phenomena, laws of life, secrets of being are imprinted in mythical works, folklore texts. The way of life of a nation will be associated with folk stories from different aspects. While mythologemes, as a manifestation of national mentality in language, as a kind of concentration of historical and ethnic worldview, must be studied in detail from a linguistic point of view. In this regard, this article examines the linguistic features of mythologemes, entrenched in the vocabulary, which are found in mythological texts, and also imprinted in the paremiological and phraseological system of the Kazakh language.

Keywords: myth, mythology, beliefs, mythological vocabulary, mythologem, mythological text, national mentality, folklore, ethnolinguistics.

For citation:

Kaliyeva N.M., Mamayeva G.B. Mythological vocabulary in kazakh oral literature // Philological Sciences Journal. – 2024. – Vol. 8. – №4. – Pp. 7-16.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.041>

Н.М. Калиева^{a*}

E-mail: nazeket.kalieva.81@mail.ru.

*Автор для корреспонденции: nazeket.kalieva.81@mail.ru

Г.Б. Мамаева^a

E-mail: gulnar.mamaeva@mail.ru

^aЕвразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

МИФОЛОГИЧЕСКАЯ ЛЕКСИКА В КАЗАХСКОЙ УСТНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация. В статье рассматриваются лингвистические вопросы казахского языкознания, касающиеся мифологической лексики. Как известно, с точки зрения антропоцентрической парадигмы, одна из основных направлений современного языкознания – изучение языковой картины мира и ее отражения в языке определенного народа. Данная

идея, рассматривая язык как мысленную репрезентацию окружающего мира в сознании человека, при рассмотрении национального менталитета и различных форм его проявлений в настоящее время стала актуальной и в казахском языкознании. Это объясняется изучением непосредственных особенностей определенных единиц языковых систем, которые представляют традиционные духовные ценности казахского народа. Прежде всего к ним напрямую относятся мифологическая лексика, то есть система мифологем. Так как мировоззрение, отражающее духовные ценности любого народа, этноса, проявляется посредством языкового материала. Казахская мифологическая лексика – достояние народа, содержащее и хранящее в себе ценные сведения о казахской культуре; наследие, веками передающееся из поколения в поколение. Потому как первичные образы человеческого познания о вселенной, явлениях природы, закономерностей жизни, тайн бытия запечатлены в мифических произведениях, фольклорных текстах, образ жизни нации связан с народными историями в различных аспектах. Мифологемы как проявление национального менталитета в языке, как своеобразная концентрация историко-этнического мировоззрения необходимо подробно изучать с лингвистической точки зрения. В связи с чем, в данной статье рассматриваются лингвистические особенности мифологем, укоренившихся в словарном запасе, которые встречаются в мифологических текстах, а также запечатлены в паремиологической и фразеологической системе казахского языка.

Ключевые слова: миф, мифология, верования, мифологическая лексика, мифологема, мифологический текст, национальный менталитет, фольклор, этнолингвистика.

Для цитирования: Калиева Н.М., Мамаева Г.Б. Мифологическая лексика в казахской устной литературе // *Philological Sciences Journal*. – 2024. – Vol. 8. – №4. – С. 7-16.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.041>

Авторлар туралы мәлімет:

Қалиева Назекет Мәдіқызы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанты, Қ.Сәтбаев к., 2, Астана, Қазақстан

ORCID: 0009-0009-4425-6693

Мамаева Гүлнар Бейсенқызы, филология ғылымдарының кандидаты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің қауымдастырылған профессоры, Қ.Сәтбаев көшесі, 2, Астана, Қазақстан

ORCID: 0000-0003-3405-6718

Information about the authors:

Kaliyeva Nazeket Madykyzy, doctoral student of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str, 2, Astana, Kazakhstan

ORCID: 0009-0009-4425-6693

Matayeva Gulnar Beisenkyzy, candidate of philological science, Associate Professor of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str, 2, Astana, Kazakhstan

ORCID: 0000-0003-3405-6718

Сведения об авторе:

Қалиева Назекет Мәдіқызы, докторант Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, ул. К.Сатпаева, 2, Астана, Казахстан

ORCID: 0009-0009-4425-6693

Мамаева Гүлнар Бейсенқызы, кандидат филологических наук, ассоциированный профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, ул. К. Сатпаева, 2, Астана, Казахстан

ORCID: 0000-0003-3405-6718

*Мақала редакцияға 08.10.2024 ж. келіп түсті;
28.10.2024 ж. рецензиядан кейін мақұлданды; 3.11.2024 ж. баспаға қабылданды.*

*Статья поступила в редакцию 08.10.2024 г.;
одобрена после рецензирования 28.10.2024 г.; принята к публикации 3.11.2024 г.*

*The article was submitted on 08.10.2024;
approved after reviewing on 28.10.2024; accepted for publication on 3.11.2024.*

MPHTI 16.01.07

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.042>

Ю.В. Павлова^{a*}

E-mail: yu.pavlova1914@gmail.com.

*Автор для корреспонденции: yu.pavlova1914@gmail.com

Д.Б. Аманжолова^a

E-mail: jemma.aman@gmail.com

^a *Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан*

ВЕРБАЛЬНЫЕ И НЕВЕРБАЛЬНЫЕ СРЕДСТВА ЦИФРОВОЙ МАНИПУЛЯЦИИ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ МЕДИАДИСКУРСЕ

Аннотация

Статья посвящена изучению вербальных и невербальных средств цифровой манипуляции, с помощью которых осуществляется скрытое воздействие на аудиторию в англоязычном интернет-пространстве. Важность темы обусловлена глобальностью распространения англоязычного контента и необходимостью противодействия недостоверной информации. В центре внимания находится анализ новостных материалов, публикаций развлекательного и познавательного характера, а также мемов, распространенных в социальных сетях. Исследование направлено на выявление разнообразных приемов, используемых для управления мнением аудитории, таких, как выбор определённой лексики, особенности построения предложений, применение определённых шрифтов, цветовой гаммы и изображений. В работе приводятся примеры из реальных публикаций, рекламных кампаний и вирусного контента. Результаты показывают, как именно осуществляется цифровая манипуляция в англоязычном медиaproстранстве, и предлагают подходы к защите от дезинформации и пропаганды. Полученные данные могут быть использованы для повышения критического мышления и медиаграмотности, разработки эффективных инструментов защиты от манипулятивного воздействия и для развития навыков осознанного потребления информации.

Ключевые слова

Цифровая манипуляция, медиадискурс, социальные сети, вербальные техники, невербальные техники, креолизованный текст, параграфемные ресурсы, фэйк.

Для цитирования

Павлова Ю.В., Аманжолова Д.Б. Вербальные и невербальные средства цифровой манипуляции в англоязычном медиадискурсе // Philological Sciences Journal. – 2024. – Vol.8. – №4. – Pp. 17-26.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.042>

Введение

В эпоху высокоскоростного интернета, цифровых технологий, социальных сетей и небывалых возможностей, предоставляемых искусственным интеллектом, манипулирование человеческим сознанием достигло качественно нового уровня, стало более персонализированным, изоциренным и труднообнаружимым. Исследование процессов

манипуляции в англоязычном медиапространстве представляет особую значимость, поскольку сфера распространения носит глобальный, доминирующий характер и требует немедленного и всестороннего анализа. Актуальность темы также обусловлена не только потребностью в эффективной межкультурной коммуникации, но и необходимостью выявления и устранения рисков социального напряжения в многонациональном обществе.

В контексте темы статьи объектом исследования выступил англоязычный медиадискурс, влияющий на формирование общественного мнения и отражающий аспекты социальной, политической, экономической и культурной жизни, включающий в себя различные по форме и содержанию тексты новостных статей (The New York Times, BBC, CNN и их ресурсы в соцсетях), постов познавательного характера в социальных сетях (Facebook, Instagram, YouTube, VK, TikTok) и комментариев к ним, видеороликов, мемов в которых реализуются стратегии и техники цифровой манипуляции. Таким образом, объект исследования – это не просто тексты на английском языке, а сложное взаимодействие языковых, визуальных и технологических факторов, направленное на манипулирование общественным мнением в цифровой среде.

Целью данной статьи является анализ стратегий и особенностей манипулятивных приёмов, используемых в англоязычном онлайн дискурсе социальных сетей. Для реализации цели проведен анализ вербальных (лексических, морфологических, синтаксических, стилистических) и невербальных (креолизованный текст и параграфемные ресурсы) средств манипулятивного характера в англоязычных СМИ и социальных сетях. Особое внимание уделено анализу примеров из реальных новостных публикаций, рекламных кампаний, познавательного контента демонстрирующих применение манипулятивных техник. Результаты исследования позволят глубже понять механизмы цифровой манипуляции в англоязычном медиапространстве и разработать эффективные стратегии противодействия дезинформации и пропаганде.

Материалы и методы исследования

По мере исследования темы статьи использованы следующие социолингвистические методы: дискурс-анализ, контент-анализ и критический анализ.

При проведении дискурс-анализа были проанализированы тексты из англоязычных СМИ (статьи, новостные сюжеты с ресурсов CNN, BBC, The New York Times, The Guardian, Fox News, Breitbart, посты в социальных сетях Twitter, Facebook, YouTube, VK, Instagram, TikTok) за период с января 2021 года по декабрь 2024 года. Отбор медиа-материалов осуществлялся на основе критериев тематической релевантности (политика, экономика, социальные вопросы), популярности (количество просмотров, репостов, комментариев) и охвата аудитории с целью выявления манипулятивных стратегий, глубинных смыслов и идеологических направлений, например, таких как использование эвфемизмов, эмоциональной лексики, фрейминга. Предварительно определялся набор категорий и критериев для анализа (стратегии убеждения, контекстуальные элементы), затем проводился текстовый анализ с целью выявления примеров использования каждой стратегии.

Для контент-анализа содержание медиа-материалов анализировалось количественно и качественно. Был произведен подсчёт частотности использования определённых слов, выражений или фраз, ассоциирующихся с манипуляцией (например, «мы против них», «кризис», «угроза»). Критический анализ текста проводился для понимания скрытых намерений автора и их влияния на аудиторию. Использовались подходы анализа социальных акторов и идеологических презумпций.

В качестве теоретической основы исследования послужили труды отечественных и зарубежных учёных, таких, как М.М. Аймагамбетова [Аймагамбетова, 2020], С.Д. Гаспарян [Гаспарян, 2021], К.А. Павлова [Павлова, 2024: 103-118], Горина Е.В. [Горина, 2016: 67] и другие. Для обеспечения этичности исследования данные были анонимизированы и соблюдены авторские права при цитировании источников.

Результаты и обсуждение

Термин «манипуляция» происходит от латинского слова «manipulus» – «связка», «горсть», которое, в свою очередь, можно разложить на два латинских корня «manus» – «рука» и «pleo» – «наполнять» [Гаспарян, 2021: 11].

В научной литературе и словарях можно встретить множество определений понятия «манипуляция». Так, Е.В. Горина даёт следующую дефиницию: «Манипуляция — это вид психологического воздействия, имеющий целью тайно, скрыто изменить мнения, установки, поведение адресата в интересах манипулятора, требующий искусности от манипулятора, чтобы изменения, происходящие с адресатом, были незамеченными, неосознанными» [Горина, 2016: 5]. Анна Барнхил в своей статье «Что такое манипуляция?» добавляет, что: «при этом производится воздействие на сознание и эмоции человека и вызываются действия, мысли, ощущения, которые желательны для манипулятора и не являются истинными желаниями жертвы» [Барнхил, 2015:12]. Ссылаясь на исследования О.Н. Быковой, М.М. Аймагамбетова делает вывод о том, что транслируемая информация способствует образованию поведенческих и ассоциативных стереотипов, оказывает влияние на формирование представления индивида о картине мира. Поскольку современный человек формируется в информационном пространстве, «перегруженном образами симулятивной реальности», в результате он становится неспособным отличить действительное от фикции, а сознание наполняется привнесёнными установками и стереотипами, шаблонами и ценностями, которые воспринимаются как собственные [Аймагамбетова, 2020]. Таким образом, можно выделить, что главное в процессе речевого манипулирования – это влияние на мысли, психику и эмоции человека, желание постороннего человека или группы людей управлять ими с помощью нечестных тактик.

Для осуществления поставленной манипулятивной цели авторы контента в СМИ пользуются разными способами языкового влияния: от игры слов с использованием разнообразных метафор, тропов, эвфемизмов и других стилистических приемов до придуманных новостей (fake news) и намеренного искажения фактов, путем додумывания дополнительного смысла, ранее не свойственного тексту. При этом не всегда легко выявить акт использования дискурсивного манипулирования в исследуемом контенте, поскольку грань между использованием выразительных средств языка и средств для манипулятивного воздействия на адресата очень тонка. Г.В. Лещенко и Л.В. Цыбина выделяют, что: «В настоящий момент нет общепринятой классификации приемов речевого манипулирования: в своих работах некоторые ученые ограничиваются простым их перечислением, а некоторые предлагают тот или иной вариант классификации» [Лещенко, Цыбина, 2017: 2]. С точки зрения лингвистического дискурса, контент-анализа все приемы речевого манипулирования можно разделить на несколько групп: вербальные (лексико-грамматические, морфологические, синтаксические, стилистические) и невербальные средства (креолизованный текст и параграфемные ресурсы). В данной статье представлены результаты анализа как вербальных, так и невербальных средств речевого манипулирования.

Вербальные средства манипуляции используют язык для формирования определенного отношения к информации, вызывая нужные эмоции и убеждения у аудитории. К вербальным лексическим средствам манипулирования можно отнести использование эмоционально окрашенной лексики, эвфемизмов, дисфемизмов, фраз-клише, жаргонов и сленга.

Эмоционально окрашенная речь подразумевает использование слов с сильной эмоциональной коннотацией (положительной или отрицательной) для формирования предвзятого отношения к объекту. Например, в новостной заметке в заголовке «Violent rioters destroy downtown businesses» (жестокие бунтовщики разрушают бизнес в центре города) вместо нейтрального «protesters» (протестующие) или «demonstrators» (демонстранты) использовалось слово «rioters» (бунтовщики), что формировало у читателей отрицательное отношение к протестующим.

Иногда с целью манипуляции производится замена нейтральных слов и выражений более мягкими (эвфемизмы) или более резкими (дисфемизмы) для изменения восприятия. Например, использование «collateral damage» (сопутствующий ущерб) вместо «civilian casualties» (жертвы среди гражданского населения) для смягчения негативного восприятия военных действий или «special military operation» (специальная военная операция) вместо «war» (война). Описание увольнений как «rightsizing» (оптимизация штата) вместо «layoffs» (увольнения).

Стереотипы и клише часто используются для упрощенных и часто негативных представлений о группах людей или явлениях. Пример: «The lazy welfare recipient» (ленивый получатель пособия) – стереотип, используемый для дискредитации социальных программ. Или постоянное изображение определенных этнических групп как «prone to violence» (склонных к насилию), «prone to drunkenness and laziness» (склонных к пьянству и лени).

Для создания эффекта близости с определенной аудиторией и отчуждения от другой используется жаргон и сленг. Так, в финансовых новостях, чтобы привлечь внимание молодой аудитории используется криптовалютный сленг «HODL», «FOMO». Слово HODL появилось в результате опечатки в сообщении на форуме BitcoinTalk в 2013 году. Пользователь, находясь в состоянии алкогольного опьянения, написал «I AM HODLING», вместо «I AM HOLDING» (я держу). Ошибка стала мемом, и «HODL» превратилось в стратегию долгосрочного инвестирования в криптовалюты, независимо от краткосрочных колебаний цен. Это значит «держи свои монеты, несмотря ни на что» (hold on for dear life). «Я не продам свои биткойны, я буду HODL до победного!».

FOMO расшифровывается как «Fear of missing out» (страх упустить возможность). Это чувство тревоги и беспокойства, которое возникает, когда человек видит, что другие получают выгоду или испытывают положительные эмоции, а он нет. В криптовалютном мире FOMO проявляется в желании купить определенную криптовалюту только потому, что ее цена быстро растет, и есть страх упустить потенциальную прибыль. Оба сокращения могут использоваться в манипулятивных целях: «HODL» – чтобы успокоить инвесторов во время падения рынка, в то время как «FOMO» – для создания ажиотажа вокруг определенной монеты.

К морфологическим средствам речевой манипуляции относится использование определенных грамматических форм, например, страдательного залога для снятия ответственности с субъекта действия. «Mistakes were made» (были допущены ошибки) вместо «We made mistakes» (мы допустили ошибки), «The decision was influenced by external factors» (решение было принято под влиянием внешних факторов) вместо «We were pressured to make this decision» (на нас оказывалось давление, чтобы мы приняли это решение).

Номинализация – это превращение глаголов в существительные, что делает действие более абстрактным и менее персонализированным. «The implementation of new policies» (внедрение новой политики) вместо «The government implemented new policies» (правительство внедрило новую политику), «Stabilization of the economy» (стабилизация экономики) вместо «The government is trying to stabilize the economy» (правительство пытается стабилизировать экономику).

К синтаксическим вербальным средствам относится использование неполных предложений и риторических вопросов для привлечения внимания и вовлечения аудитории в процесс размышления (часто направленного). Пример: «Is this the kind of future we want for our children?» (Это ли будущее мы хотим для наших детей?), «Can we trust these politicians anymore?» (Можем ли мы вообще доверять этим политикам?).

Инверсия – изменение порядка слов в предложении для придания акцента определенным элементам. Пример: «A dangerous precedent this sets» (Опасный прецедент это создает) – акцент на «dangerous precedent», «Hardly surprising is the news of another scandal» (Едва ли удивительна новость об очередном скандале) – акцент на скандале. Использование риторических вопросов: вопросы, на которые не ожидается ответ, а используются для усиления аргумента.

К стилистическим средствам речевой манипуляции можно отнести гиперболу и преуменьшение, использование метафор и аналогии, иронии и сарказма, а также цитат, вырванных из контекста.

Гипербола (преувеличение) и преуменьшение используется для увеличения или уменьшения масштаба события для усиления воздействия. Пример из СМИ: «This is the biggest crisis in the history of the world!» (Это самый большой кризис в истории мира!), «This policy will destroy the economy!» (Эта политика уничтожит экономику!).

Для упрощения сложных концепций и создания ярких образов используются метафоры и аналогии. Пример из СМИ: «The economy is a ship lost at sea» (Экономика – это корабль, потерянный в море), «Brexit is a leap into the unknown». (Брексит – это прыжок в неизвестность).

Ирония и сарказм применяются для высмеивания и критики объекта. Пример: «Oh, yes, that's a brilliant idea!» (О, да, это блестящая идея!) (с саркастическим тоном). The government's new plan is a masterpiece of incompetence». (Новый план правительства – шедевр некомпетентности.)

Цитаты, вырванные из контекста фрагментов высказываний, используются для искажения их первоначального смысла. Например: политик сказал: «We need to consider all options, including some that might be unpopular». В СМИ прозвучало высказывание: «Politician: – «Unpopular options are necessary» (Политик: «Непопулярные варианты необходимы»).

Невербальные средства манипуляции используют визуальные и звуковые элементы для воздействия на аудиторию.

Креолизованный текст – сочетание вербального (текстового) и невербального (визуального) компонентов, где смысл создается их взаимодействием. Примером креолизованного текста могут послужить мемы – изображения с текстом для распространения определенных идей и насмешек. Например, мем с изображением Дрейка в социальной сети Инстаграм, где он отворачивается от одного варианта и выбирает другой, используется для демонстрации предпочтения (см. рис. 1).

Инфографика также может использоваться для манипуляции с данными. Сюда относится использование визуальных элементов (графиков, диаграмм) для представления данных в упрощенном и убедительном виде, искажая реальную картину. Например, график, показывающий рост преступности, но с намеренно завышенной шкалой, чтобы вызвать панику.

Рис. 1 – Мем с изображением Дрейка

Политическая реклама – сочетание изображений политиков, лозунгов и музыки для формирования положительного или отрицательного имиджа. Например, рекламный ролик с замедленной съемкой лица оппонента политика, подчеркивающей его недостатки, в сопровождении тревожной музыки.

Для создания определенного впечатления о событии, производится выбор изображений и формулировка заголовков. Например, статья о мигрантах, иллюстрированная фотографией толпы людей с мрачными лицами, даже если в статье говорится о положительных аспектах миграции.

Параграфемные ресурсы – это элементы, сопровождающие текст, но не являющиеся его частью (например, шрифт, цвет, размер, расположение, эмодзи, визуальные эффекты). Использование различных шрифтов для создания разных эмоциональных эффектов (например, жирный шрифт для подчеркивания, курсив для выделения). Использование цветов для вызова определенных ассоциаций (например, красный – опасность, синий – спокойствие).

Использование красного цвета в заголовках новостей, чтобы привлечь внимание и вызвать тревогу или текста большого размера для выделения ключевых слов и лозунгов. Например, в политической рекламе лозунг «VOTE NOW!» (ГОЛОСУЙТЕ СЕЙЧАС!) большим шрифтом. Расположение текста на странице или экране для направления внимания аудитории. Размещение важной информации в верхней части страницы, чтобы она была замечена в первую очередь. Использование эмодзи для добавления эмоциональной окраски к тексту и создания более дружелюбного или ироничного тона. Например, использование эмодзи плачущего лица в новостном посте социальной сети о повышении цен. Визуальные эффекты анимации и видео для привлечения внимания и усиления воздействия сообщения, таких как использование коротких, динамичных видеороликов в социальных сетях для продвижения продукта или политической идеи.

Звуковые эффекты, например, в подкастах или видео использование музыки, звуковых эффектов (сигнал тревоги) для усиления эмоционального воздействия.

Встречаются и комбинации вербальных и невербальных средств. Политическая реклама: слоган («Make America great again») + фотография счастливой семьи + патриотическая музыка. Новостной репортаж: заголовок («Economy on the brink of collapse») + фотография закрывающегося завода + интервью с безработным. Мем: текст («When you realize you have a deadline tomorrow») + изображение испуганного кота.

Таким образом, можно сделать вывод, что цифровая манипуляция представляет собой серьезную угрозу для англоязычного медиадискурса, поскольку подрывает доверие ко всем средствам массовой информации в целом. Для противодействия этой угрозе необходим комплексный подход, включающий повышение медиаграмотности, критическое мышление по отношению к информации, проверку фактов, алгоритмическую прозрачность, регулирование социальных сетей и укрепление демократических ценностей. Здоровую информационную среду можно образовать и сохранить только совместными усилиями.

Заключение

Для эффективной манипуляции в англоязычном медиапространстве часто используются комбинации вербальных и невербальных средств. Понимание этих техник позволяет аудитории критически оценивать информацию и противостоять манипулятивному воздействию. Критическое мышление, медиаграмотность и внимательность к деталям являются ключевыми инструментами для защиты от дезинформации и пропаганды. В дальнейшем представляется важным исследовать, как цифровая манипуляция влияет на различные группы населения – молодежь, пожилых людей, этнические меньшинства, учитывая их специфические характеристики и восприимчивость. Также перспективными направлениями дальнейших исследований являются сравнение стратегий цифровой манипуляции в разных англоязычных странах (США, Великобритания, Австралия, Канада), исследование эффективности различных мер по противодействию цифровой манипуляции и этических аспектов использования искусственного интеллекта для создания и распространения дезинформации.

Представленная научная статья является отправной точкой для дальнейшего исследования и отражает лишь малую часть проблемы цифровой манипуляции в англоязычном медиапространстве. Для более полного понимания сложных и многогранных аспектов данной темы необходимо углубленное изучение специализированной литературы,

проведение эмпирических исследований и критический анализ существующих подходов к противодействию манипуляции.

Литература

Аймагамбетова М.М. Когнитивные стратегии медиадискурса Казахстана / Филологический аспект: международный научно-практический журнал. – 2020. – №05 (61). URL: <https://scipress.ru/philology/articles/kognitivnye-strategii-mediadiskursa-kazakhstan.html> (дата обращения: 17.09.2024)

Гаспарян С.Д., Харутюнян Р.Д. Манипулятивная речь. – Армения: изд-во Ереванского государственного университета. – 2021. – Том 17. – Выпуск 2 (24). – С.11-25.

Павлова К.А. Манипулирование как вид речевого воздействия в спортивной аналитической статье. – Санкт-Петербург: СППУ, 2024. – Том 16. – №2. – С. 103-118.

Горина Е.В. Коммуникативные технологии манипуляции в СМИ и вопросы информационной безопасности. – Екатеринбург: изд-во Уральского унив., 2016. – 67 с.

Барнхил А. Что такое манипуляция? Теория и практика. – США: изд-во Oxford Scholarship Online, 2015. – 12 с. DOI:10.1093/acprof:oso/9780199338207.003.0003.

Лещенко Г.В., Цыбина Л.В. Лексико-грамматические приемы речевого манипулирования в англоязычных спортивных статьях. – Огарёв: онлайн журнал, 2017. – 8 с. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/leksiko-grammaticheskie-priemy-rechevogo-manipulirovaniya-v-angloyazychnyh-sportivnyh-statyah/viewer> (дата обращения: 17.09.2024).

Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием. – Москва: изд-во Эксмо, 2001. – 832 с.

Зарипов Р.И. Вербальные и невербальные приемы в технологии информационно-психологического воздействия // Вестник Московского государственного лингвистического университета. – 2023. – Выпуск 3 (871). – С. 46–54. DOI 10.52070/2542-2197_2023_3_871_46.

Триус Л.И., Папка Н.В. Особенности манипулирования в социальной сети «Instagram» (на примере англоязычного презентационного дискурса компании Pfizer) // Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики. – 2022. – №1. – С. 82–94.

Манир А.С. Обзор лингвистической манипуляции // Ученые записки УО «ВГУ имени П.М. Машерова», 2024. – Т. 39. – С. 121–125.

References

Ajmagambetova M.M. Kognitivnye strategii mediadiskursa Kazahstana / Filologicheskij aspekt: mezhdunarodnyj nauchno-prakticheskij zhurnal. – 2020. – №05 (61). URL: <https://scipress.ru/philology/articles/kognitivnye-strategii-mediadiskursa-kazakhstan.html> (data obrashcheniya: 17.09.2024) [In Russian]

Gasparyan S.D., Harutyunyan R.D. Manipulyativnaya rech'. – Armeniya: izd-vo Erevanskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2021. – Tom 17. – Vypusk 2 (24). – S.11-25. [In Russian]

Pavlova K.A. Manipulirovanie kak vid rechevogo vozdejstviya v sportivnoj analiticheskoy stat'e. – Sankt-Peterburg: SPPU, 2024. – Tom 16. – №2. – S. 103-118. [In Russian]

Gorina E.V. Kommunikativnye tekhnologii manipul'yacii v SMI i voprosy informacionnoj bezopasnosti. – Ekaterinburg: izd-vo Ural'skogo univ., 2016. – 67 s. [In Russian]

Barnhil A. Chto takoe manipul'yaciya? Teoriya i praktika. – SSHA: izd-vo Oxford Scholarship Online, 2015. – 12 s. DOI:10.1093/acprof:oso/9780199338207.003.0003. [In Russian]

Leshchenko G.V., Cybina L.V. Leksiko-grammaticheskie priemy rechevogo manipulirovaniya v angloyazychnyh sportivnyh stat'yah. – Ogaryov: onlajn zhurnal, 2017. – 8 s. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/leksiko-grammaticheskie-priemy-rechevogo-manipulirovaniya-v-angloyazychnyh-sportivnyh-statyah/viewer> (data obrashcheniya: 17.09.2024). [In Russian]

Kara-Murza S.G. Manipulyaciya soznaniem. – Moskva: izd-vo Eksmo, 2001. – 832 s. [In Russian]

Zaripov R.I. Verbal'nye i neverbal'nye priemy v tekhnologii informacionno-psihologicheskogo vozdejstviya // Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo

universiteta. – 2023. – Vypusk 3 (871). – S. 46–54. DOI 10.52070/2542-2197_2023_3_871_46. [In Russian]

Trius L.I., Papka N.V. Osobennosti manipulirovaniya v social'noj seti «Instagram» (na primere angloyazychnogo prezentacionnogo diskursa kompanii Pfizer) // Aktual'nye problemy filologii i pedagogicheskoy lingvistiki. – 2022. – №1. – S. 82–94. [In Russian]

Manir A.S. Obzor lingvisticheskoy manipulyacii // Uchenye zapiski UO «VGU imeni P.M. Masherova», 2024. – T. 39. – S. 121–125. [In Russian]

Ю.В. Павлова^{a*}

E-mail: yu.pavlova1914@gmail.com. *Байланыс үшін автор: yu.pavlova1914@gmail.com

Д.Б. Аманжолова^a

E-mail: jemma.aman@gmail.com

^a *Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан*

АҒЫЛШЫН ТІЛДІ МЕДИА ДИСКУРСЫНДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ МАНИПУЛЯЦИЯНЫҢ ВЕРБАЛДЫ ЖӘНЕ ВЕРБАЛДЫ ЕМЕС ҚҰРАЛДАРЫ

Андатпа. Мақала цифрлық манипуляцияның вербалды және вербалды емес құралдарын зерттеуге арналған, олардың көмегімен ағылшын тілді интернет кеңістігінде аудиторияға жасырын әсер ету жүзеге асырылады. Тақырыптың маңыздылығы ағылшын тіліндегі мазмұнның жаһандық таралуына және жалған ақпаратқа қарсы тұру қажеттілігіне байланысты. Жаңалық материалдарын, ойын-сауық және танымдық басылымдарды, сондай-ақ әлеуметтік желілерде таратылатын мемдерді талдау басты назарда. Зерттеу аудитория пікірін басқару үшін қолданылатын белгілі бір сөздік пен сөйлем құрылымын пайдаланудан бастап қаріптерді, түстерді және кескіндерді пайдалануға дейінгі нақты әдістерді анықтауға бағытталған. Бұл мақалада нақты басылымдардан, жарнамалық науқандардан және вирустық мазмұннан мысалдар келтірілген. Нәтижелер цифрлық манипуляцияның ағылшын тілді медиа кеңістігінде қалай орын алатынын көрсетеді және жалған ақпарат пен үгіт-насихаттан қорғау тәсілдерін ұсынады. Алынған мәліметтерді сыни ойлау мен медиа сауаттылықты арттыру, манипуляциялық әсерлерден қорғаудың тиімді құралдарын әзірлеу және ақпаратты саналы тұтыну дағдыларын дамыту үшін пайдалануға болады.

Тірек сөздер: Сандық манипуляция, медиа дискурс, әлеуметтік желілер, вербалды әдістер, вербалды емес әдістер, креолизацияланған мәтін, параграфиялық ресурстар, фейк.

Сілтеме жасау үшін: Павлова Ю.В., Аманжолова Д.Б. Ағылшын тілді медиа дискурсындағы цифрлық манипуляцияның вербалды және вербалды емес құралдары // *Philological Sciences Journal*. – 2024. – Vol.8. – №4. – Pp. 17-26.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.042>

Yu.V. Pavlova^{a*}

E-mail: yu.pavlova1914@gmail.com. *Corresponding author: yu.pavlova1914@gmail.com

J.B. Amanzholova^a

E-mail: jemma.aman@gmail.com

^a*Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan*

VERBAL AND NON-VERBAL MEANS OF DIGITAL MANIPULATION IN ENGLISH-LANGUAGE MEDIA DISCOURSE

Abstract. The article is devoted to the study of verbal and non-verbal means of digital manipulation, through which a hidden impact on the audience is carried out in the English-speaking Internet space. The importance of the topic is connected with the global distribution of English content and the need to counter false information. The focus is on the analysis of news materials, entertainment and educational publications, as well as memes distributed in social networks. The study is aimed at identifying specific techniques, from the use of certain vocabulary and sentence construction to the use of fonts, colors and images, that are used to control the opinion of the audience. The work provides examples from real publications, advertising campaigns and viral content. The results show how exactly digital manipulation is carried out in the English-language media space and offer approaches to protection against disinformation and propaganda. The obtained data can be used to improve critical thinking and media literacy, develop effective tools for protection against manipulative influence and develop skills for conscious information consumption.

Keywords: digital manipulation, media discourse, social networks, verbal techniques, non-verbal techniques, creolized text, paragraphemic resources, fake.

For citation: Pavlova Yu.V., Amanzholova D.B. Verbal and non-verbal means of digital manipulation in English-language media discourse // *Philological Sciences Journal*. – 2024. – Vol.8. – №4. – Pp. 17-26.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.042>

Сведения об авторах:

Павлова Юлия Владимировна, магистр иностранной филологии, докторант Казахского национального университета им. аль-Фараби, 050040, Алматы, пр. аль-Фараби, 71, Казахстан
ORCID 0009-0002-6092-6967

Аманжолова Джемма Болатовна, кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, проспект аль-Фараби, 71, Алматы, Республика Казахстан
ORCID 0000-0002-3153-5169

Авторлар туралы мәлімет:

Павлова Юлия Владимировна, шетел филологиясының магистрі, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ докторанты, 050040, Алматы, әл-Фараби даңғылы, 71, Қазақстан
ORCID 0009-0002-6092-6967

Аманжолова Джемма Болатқызы, филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Әл-Фараби даңғылы, 71, Алматы, Қазақстан Республикасы
ORCID 0000-0002-3153-5169

Information about the authors:

Pavlova Yuliya, master of foreign philology, PhD student of Al-Farabi Kazakh National University, 71 Al-Farabi ave., 050040, Almaty, Kazakhstan
ORCID 0009-0002-6092-6967

Amanzholova Jemma, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University, 71 Al-Farabi ave., 050040, Almaty, Kazakhstan
ORCID 0000-0002-3153-5169

*Мақала редакцияға 12.10.2024 ж. келін түсті;
29.10.2024 ж. рецензиядан кейін мақұлданды; 3.11.2024 ж. баспаға қабылданды.*

*Статья поступила в редакцию 12.10.2024 г.;
одобрена после рецензирования 29.10.2024 г.; принята к публикации 5.11.2024 г.*

*The article was submitted on 12.10.2024;
approved after reviewing on 29.10.2024; accepted for publication on 5.11.2024.*

IRSTI 16.31.02

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.043>

A.F. Shamaxmudova^a

E-mail: karimova.safo84@gmail.com

A.T. Kairzhanova^{b*}

E-mail: kairzhanova16@gmail.com

*Corresponding author: kairzhanova16@gmail.com

^a *Samarkand state institute of foreign languages, Samarkand, Uzbekistan*

^b *Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan*

MEANS OF EXPRESSING THE CATEGORY OF POLITENESS IN LANGUAGE: THE ROLE OF INTERROGATIVE SENTENCES IN COMMUNICATION PRAGMATICS

Abstract

The article is dedicated to the study of semantic-syntactic means of expressing the category of politeness in the English language. Special attention is given to the exploration of the role of interrogative sentences in communication pragmatics. Politeness is considered a key regulator of human behavior, necessary for effective social interaction. The paper analyzes various types of interrogative constructions, their structural and functional features, as well as their role in mitigating speech acts and maintaining social balance.

The aim of the study is to identify and describe the semantic-syntactic means of expressing politeness in English, as well as to determine the role of interrogative sentences in realizing polite communication. The research tasks are: a) to analyze the structural and semantic features of interrogative sentences; b) to examine fixed forms of interrogative sentences and their functional significance in communication; c) to identify the differences between closed and open interrogative sentences in terms of their stability and flexibility.

The relevance of the study is determined by the growing interest of modern linguistics in the pragmatic aspects of language, especially in the context of increasing intercultural communication. The results of the study can be applied in language teaching (teaching polite communication).

Keywords:

speech act, communication, pragmatic syntax, functional approach, paradigmatic and syntagmatic relations.

For citation:

Shamaxmudova A.F., Kairzhanova A.T. Means of expressing the category of politeness in language: the role of interrogative sentences in communication pragmatics // Philological Sciences Journal. – 2024. – Vol.8. – №4. – Pp. 27-34.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.043>

Introduction

Speech communication is considered one of the most important types of human activity. As one of the fundamental components of interpersonal communication, politeness serves as a crucial regulator of human behavior, necessary for achieving effective social interaction. The problem of polite speech behavior has attracted the attention of many scholars [Brown and S. Levinson, 1987;

Formanovskaya, 1998; Larina, 2003 etc.). At the same time, significant attention has been paid to the linguistic aspect of politeness.

This article is devoted to the study of semantic and syntactic means of expressing the category of politeness in the English language. In particular, interrogative sentences play a key role in the realization of polite communication, serving as one of the main tools for mitigating speech acts and maintaining social balance. The pragmatic aspect of interrogative constructions is closely related to the theory of politeness developed by P. Brown and S. Levinson (1987), which views politeness as a strategy for preserving the "face" of the interlocutor. Interrogative sentences, especially indirect ones, are often used to minimize the threat to the addressee's face.

The relevance of the research lies in the fact that modern linguistics is characterized by a growing interest in pragmatic studies of language and, in particular, the category of politeness, as the increasing role of intercultural communication necessitates knowledge and application of speech strategies that lead to successful communication processes.

Materials and Methods

Over the years, the pragmatic approach has become firmly established in the methodology of teaching second languages. It is assumed that within this approach, interest arises in the actual use of language, and therefore the formal and grammatical system of language cannot exist separately from the contexts of use, the individual and social identities of the interlocutors, their intentions, and worldviews.

In this regard, it is important to consider the fundamental pragmatic principle aimed at maintaining social balance. In our work, we regard the concept of verbal politeness as this principle.

The history of the concept of "interrogative" is long, and its occurrence as a linguistic phenomenon is associated with the growth of a person's need to know the universe. With the study of the phenomenon of the question from this point of view, philosophers, logicians were engaged, discussing the role of this concept in the theory of cognition, the logical structure of the question and its correct structure. These issues, at first, were raised in the work of the Greek philosopher Aristotle "topic". The opinions of philosophers about the concept of the question are important to determine the gnoseological essence of this concept. In Particular, N. Mahmudov, A. Nurmonovs proposed to divide the questions into two types in relat to how they would require an answer: in the first, the answer can confirm or deny the information in the question, and in the second, the question can be directed to obtain new information [Mahmudov, Nurmonov, 1995: 54].

The mentioned logical-philosophical context studies lay the groundwork for the creation of a linguistic interpretation of the phenomenon of questions. It is worth noting that the linguistic analysis of the structure and communicative content of interrogative structures does not limit the possibility of studying these structures within the framework of such Sciences as logic, sociology, psychology. On the contrary, modern scientific research requires the use of the possibilities of techniques in various fields. In particular, the need to address research activities in the identification of linguistic and non-linguistic factors of the formation of interrogative structures, which are examples of complex phenomena of the communication process.

The concept of verbal politeness is closely related to grammatical categories (such as personal pronouns, imperative mood, conditional mood, interrogative constructions, etc.). For the present study, the features of the functioning of interrogative sentences as a realization of the communicative politeness of the addresser are of particular interest.

The means of expressing explicit politeness include routine formulas, clichés, lexical and grammatical devices. The means of implicit politeness are complemented by strategies of consideration and strategies for avoiding or mitigating aggression, which largely correspond to strategies of negative and positive politeness. We also classify conventional means used in the realization of indirect prompts or the speaker's desires (e.g., indirect questions with "Can...? ") as explicit means, thereby significantly narrowing the group of implicit means. The majority of

linguistic means and methods of representing the category of politeness in the English language pertain to forms of explicit politeness.

The scientific and methodological basis of this article is formed by the works of such authors as E.L. Erzinkyan, L.P. Krysin, V.I. Melikyan, O.I. Moskalskaya, Ya.G. Testelec and others. These works explore the communicative aspects of interrogative sentences and the realization of the author's intention. Some researchers (V.N. Teliya, Shvedova) note the implicit function of the question.

Results and Discussion

In the work on the issue of question expression and the classification of question sentences in English, Shvedova encourages the search for the classification criterion by the structure of the sentence itself. They include in the interrogative sentence not only free - modeled structures, but also sentences in which there is a continuous relationship of stable (stable) to a certain extent, i.e. grammatical and lexical-phraseological signs [Teliya, 1996: 115, Shvedova, 1960: 7].

For example:

Why here? Butler asked. Why didn't you call Connier like you're supposed to? [Hoffenberg, 1976: 24];

Why don't we go looking for souvenirs? [Jones, 1972: 52].

The last type of sentences are named in the style of syntactic phraseologisms “syntactic idioms”. Considering that the structural - semantic properties of these seemingly interrogative sentences differ from those of the original idioms and phraseological structures, we would prefer to use the term “sentences of a stable form” in relation to them. The level of immutability (birth) in the structural structure of English interrogative sentences is of type. Interrogative sentences with a closed composition have a high degree of stagnation in the form. The use of interrogative sentences in a stable form, formed on the basis of a certain pattern, is not limited to the present tense in English. The degree of reproduction of these sentences on the basis of a mold serves as a criterion for distinguishing interrogative sentences in a closed and non-closed unstressed form.

In interrogative sentences with a stable form, the syntactic form and lexical coverage are also repeated without changing the meaning of the sentences. Interrogative sentences, whose structure is fully established, are manifested in the text as completely complete units in terms of form and content. They are maxims, proverbs and other stagnant phrases, which are used by participants in communication in specific cases.

The feature of interrogative sentences in an open structure with a stable composition is that the phrase, one (or more) parts of the structure are faced with a delegation process, loses its simple referential relationship and becomes a “base piece” which determines the stagnant character of the composition mold. Scientists explain that, one of the parts of the phraseological construction is in an unchangeable form, which has lost its lexical and categorical meaning to this or that degree, interrupted by a paradigm of a word that is suitable and specific to itself [Krysin, 2008: 189]. The stagnation of such a sentence occurs, in fact, under the interaction of grammatical and lexical-phraseological means. Unlike free-form sentences, these seemingly unstressed compound sentences are not active in speech, “they do not reappear in the language each time as a result of an activity of live syntactic possibilities. Speakers of this type of sentence use it as a ready-made material” [Krysin, 2008: 191].

Thus, it is possible to distinguish the following features of interrogative sentences, which have a stable form with an open content [Moskalskaya, 1981: 89]:

a) In interrogative sentences, certain components of the sentence, especially words that serve as the base of the sentence, may lose some of their categorical or lexical meaning. This is typical for interrogative structures where the function of the sentence (asking a question) takes precedence over the specific meaning of individual words;

b) Interrogative sentences, especially open-ended questions, tend to have a rigid word order. For example, in English, a question often starts with a question word (“who”, “what”, “where”, etc.) followed by the subject and then the verb (e.g., “What is your name?”);

c) This refers to the idea that in interrogative sentences, there is often a restriction on the types of words that can be used, especially in open-ended questions. Only certain words (e.g., question words or auxiliary verbs) are allowed in specific places, which blocks other types of words from being used in those positions;

d) Interrogative sentences are frequently used as fixed expressions in speech, often functioning as "ready-made units" or formulas. This means that the structure of the sentence is pre-established, and speakers may simply insert the appropriate question word or adjust it based on the context without much modification;

e) The sentence mentions that interrogative sentences, particularly closed (yes/no questions) and open-ended (wh-questions), function somewhat like idiomatic expressions. This means they have a set, recognizable form that conveys meaning as a whole, even if the individual components of the sentence might not fully convey their meaning outside the context of the question.

In addition, the main features of closed and open-ended interrogative sentences are explained by their belonging to idioms, that is, they do not exclude from the grammatical meaning of individual parts the occurrence of holistic full content [Testelec, 2001: 257].

In order to fully describe the concept of interrogative sentences in a stable form, it is desirable to compare them with syntactic free sentences, as well as lexical phraseologisms. It is known that, the lexical and general grammatical meaning of sentences in which the syntactic is free is composed of the meanings of the corresponding parts of the parts. Interrogative sentences in a unstressed form cannot be excluded from the meaning of components while meaning, the content here is spread across the entire structural structure of the sentence [Melikyan, 2004: 40]. The concrete content of these sentences is lost to some extent, deleted, although the lexical meaning of individual words is preserved in each case, but "confused by the general functional meaning of all units" [Lekant, 1986: 162].

The semantic difference of the two categories we describe is that the phrase "interrogative sentences in a unstressed form represent message, question, desire lexical phraseologisms represent the attitude of word-concept". Among the interrogative sentences studied in this research work are some of these, they summarize in themselves the signs of syntactic coherence as well as the features of lexical phraseologism. Interrogative sentences with such a closed phraseological composition – phrases with a pattern are cliché, proverbs in which the degree of attachment of Parts has the highest indicator. One of such groups is the grammatic idiom. V. Melikyan notes that these structures, which have signs of syntactic phraseology, differ in the stagnation of their lexical composition, that is, they do not exclude the phraseological meaning from the meanings of the participants in the structure [Melikyan, 2004: 40-41]. These structures in the form of syntactic phraseologisms are used in the function of communicative units, and at the same time the non-expression of the original meaning in concrete semantics brings them closer to lexical phraseologisms.

Syntactic phraseologisms refer to fixed or semi-fixed structures in language that are used as whole units in communication, even though they may consist of several words. They function more as a unit than as individual parts. In the case of interrogative sentences, this can refer to how certain question structures, while flexible in form, are used in specific ways to convey meaning. For example, questions like "*What do you think?*" or "*How about that?*" are fixed syntactic structures that can be used in different contexts. These structures are functional in communication, meaning they convey specific information or serve a communicative purpose (such as asking for clarification, opinion, or information).

Lexical phraseologisms are fixed expressions or collocations that function as a whole unit, like "*kick the bucket*" (meaning "to die") or "*on the ball*" (meaning "to be alert or competent"). These expressions often lose their original, literal meaning and take on a new, idiomatic meaning when used in context. Similarly, interrogative structures (or other syntactic structures) that function as set phrases may lose their original meaning or become less focused on the individual words' semantics. For example, questions like "*What's the deal?*" or "*What's going on?*" may not necessarily focus on the literal meaning of the words, but rather, their use as communicative units.

Apparently, the degree of stagnation of interrogative sentences in a stagnant form is manifested in different ways.

The degree of stagnation of interrogative sentences in a closed unstressed form is high, and the stagnation of interrogative sentences in an open unstressed form is relatively low, in some cases they are alternated under the influence of context.

Closed questions (yes/no questions) often have a high degree of stagnation. This means these types of questions are usually more rigid and formulaic in their structure. They tend to follow a fixed pattern, and their form remains consistent across different contexts.

For example:

“Is she coming?”

“Do you like this?”

The question structure is less flexible, and the focus is on confirming or denying information, which makes it “stagnant” or fixed in form. There's less room for variation, and the question is easily recognized as a closed, unstressed form.

Open-ended questions (those starting with “who”, “what”, “where”, “why”, etc.) have a lower degree of stagnation. This means these questions can vary more, and their form is less rigid compared to closed questions. While they still follow some structural rules, there's more room for flexibility in terms of how the sentence is formed.

For example:

“What are you doing?”

“Where did you go yesterday?”

These open-ended questions may also be alternated or adjusted depending on the context or the speaker's intention, which contributes to their flexibility.

In some cases, the distinction between closed and open questions can blur under the influence of context. The context in which the question is asked may lead to open-ended questions sometimes taking on characteristics of closed questions (or vice versa). For instance, a question like *“Are you going?”* could be open-ended in one context (asking for confirmation of a plan) but may take on a more closed or straightforward form depending on how it's used.

The stereotypical nature of pragmatic clichés should not be viewed as an absolute value. It is primarily determined by two parameters: the erosion of the lexical meaning of its constituent elements and the predictability of using pragmatic clichés in standard situations. Moreover, this predictability is not static but dynamic. For example, the question *“How do you do?”* was once a full-fledged inquiry, expecting a natural response. However, today, it has become a standard greeting that does not require an answer, functioning within the phatic use of questions.

Conclusion

The study identified the main semantic and syntactic means of expressing the category of politeness in the English language. Special attention was given to the role of interrogative sentences, which serve an important function in mitigating speech acts and maintaining social balance in communication.

The analysis showed that politeness in English is primarily realized through explicit means, such as routine formulas, clichés, lexical, and grammatical constructions. Interrogative sentences, especially indirect ones, play a key role in reducing the threat to the addressee's "face," aligning with the negative and positive politeness strategies proposed by P. Brown and S. Levinson.

The research also confirmed that the use of stable interrogative constructions can be considered within the framework of syntactic phraseology. These constructions exhibit a high degree of structural and semantic stability, making them effective tools for communicative activity. At the same time, the distinction between closed and open interrogative sentences is reflected in their degree of stability and flexibility in speech.

Thus, the obtained results deepen the understanding of the mechanisms governing the category of politeness in English and confirm the significance of interrogative constructions as a means of regulating interpersonal communication.

References

- Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage, 2nd edition. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 310 p. [In English]
- Erzinkyan E.L. The Linguistic Category of Politeness: Semantics and Pragmatics. – Yerevan: YSU Publishing House, 2018. – 410 p. [In Russian]
- Formanovskaya N.I. Communicative-Pragmatic Aspects of Communication Units. – Moscow: A.S. Pushkin Institute of the Russian Language, 1998. – 290 p. [In Russian]
- Hoffenberg J. The Desperate Adversaries. – USA: Avon Books, 1976. – 472 p. [In English]
- Jones J. Hallo, Fasto! – M.: Voinnoy Izdatelstvo, 1972. – 248 p. [In English]
- Krysin L.P. Language in Modern Society: A Book for Students. – Moscow: LLC TID «Russian Word – RS», 2008. – 208 p. [In Russian]
- Larina T.V. The Category of Politeness in English and Russian Communicative Cultures. – Moscow: Publishing House of the Peoples' Friendship University of Russia, 2003. – 315 p. [In Russian]
- Lekant, P.A. Syntax of a Simple Sentence in Modern Russian. – Moscow: Higher School, 1986. – 175 p. [In Russian]
- Mahmudov N., Nurmonov A. Theoretical Grammar of the Uzbek Language. – Tashkent: O'qituvchi, 1995. – 232 p. [In Uzbek]
- Melikiyan V.Yu. Modern Russian Language. Syntax of Indivisible Sentences. – Rostov-on-Don: Publishing House of RGPU, 2004. – 288 p. [In Russian]
- Moskalskaya O.I. Problems of Systematic Description of Syntax. – Moscow: Higher School, 1981. – 175 p. [In Russian]
- Shvedova N.Yu. Essays on the Syntax of Russian Colloquial Speech. – Moscow: Publishing House of the USSR Academy of Sciences, 1960. – 371 p. [In Russian]
- Teliya V.N. Russian Phraseology: Semantic, Pragmatic, and Linguocultural Aspects. – Moscow: School "Languages of Russian Culture", 1996. – 288 p. [In Russian]
- Testelec Ya.G. Introduction to General Syntax. – Moscow: Publishing House of RGGU, 2001. – 798 p. [In Russian]

А.Ф. Шамахмудова^а

E-mail: karimova.safo84@gmail.com

А.Т. Қайыржанова^{б*}

E-mail: kairzhanova16@gmail.com

*Байланыс үшін автор: kairzhanova16@gmail.com

^аСамарқанд мемлекеттік шет тілдер институты, Самарқанд, Өзбекстан

^бӘл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

ТІЛДЕГІ СЫПАЙЫЛЫҚ КАТЕГОРИЯСЫН БІЛДІРУ ҚҰРАЛДАРЫ: КОММУНИКАЦИЯ ПРАГМАТИКАСЫНДАҒЫ СҰРАУЛЫ СӨЙЛЕМДЕРДІҢ РӨЛІ

Аннотация. Мақала ағылшын тіліндегі сыпайылық категориясын білдірудің семантикалық-синтаксистік құралдарын зерттеуге арналған. Авторлар коммуникация прагматикасындағы сұраулы сөйлемдердің рөлін зерттеуге ерекше назар аударады. Сыпайылық тиімді әлеуметтік өзара әрекеттесу үшін қажетті адам мінез-құлқының негізгі

реттеушісі ретінде қарастырылады. Мақалада сұрақ конструкцияларының әртүрлі түрлері, олардың құрылымдық және функционалдық ерекшеліктері, сондай-ақ сөйлеу әрекеттерін жұмсартудағы және әлеуметтік тепе-теңдікті сақтаудағы рөлі талданады.

Зерттеудің мақсаты – ағылшын тіліндегі сыпайылықты білдірудің семантикалық-синтаксистік құралдарын анықтау және сипаттау, сондай-ақ сыпайы қарым-қатынасты жүзеге асырудағы сұраулы сөйлемдердің рөлін анықтау. Зерттеу міндеттері: а) сұраулы сөйлемдердің құрылымдық және семантикалық ерекшеліктерін талдау; б) сұраулы сөйлемдердің тұрақты нысандарын және олардың коммуникациядағы функционалдық маңыздылығын қарастыру; с) жабық және ашық сұраулы сөйлемдердің олардың тұрақтылығы мен икемділігі тұрғысынан айырмашылықтарын анықтау.

Зерттеудің өзектілігі қазіргі лингвистиканың тілдің прагматикалық аспектілеріне, әсіресе мәдениетаралық қарым-қатынастың күшеюіне деген қызығушылығының артуына байланысты. Зерттеу нәтижелері тілді оқытуда (сыпайы қарым-қатынасқа үйрету) қолданылуы мүмкін.

Тірек сөздер: сөйлеу әрекеті, қарым-қатынас, прагматикалық синтаксис, функционалды тәсіл, парадигматикалық және синтагматикалық қатынастар.

Сілтеме жасау үшін: Шамахмудова А.Ф., Қайыржанова А.Т. Тілдегі сыпайылық категориясын білдіру құралдары: коммуникация прагматикасындағы сұраулы сөйлемдердің рөлі pragmatics // *Philological Sciences Journal*. – 2024. – Vol.8. – №4. – Pp. 27-34.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.043>

А.Ф. Шамахмудова^a

E-mail: karimova.safo84@gmail.com

А.Т. Каиржанова^{b*}

E-mail: kairzhanova16@gmail.com

*Автор для корреспонденции: kairzhanova16@gmail.com

^a*Самаркандский государственный институт иностранных языков, Самарканд, Узбекистан*

^b*Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан*

СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ КАТЕГОРИИ ВЕЖЛИВОСТИ В ЯЗЫКЕ: РОЛЬ ВОПРОСИТЕЛЬНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В ПРАГМАТИКЕ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация. Статья посвящена исследованию семантико-синтаксических средств выражения категории вежливости в английском языке. Особое внимание авторы уделяют изучению роли вопросительных предложений в прагматике коммуникации. Вежливость рассматривается как ключевой регулятор человеческого поведения, необходимый для эффективного социального взаимодействия. В работе анализируются различные типы вопросительных конструкций, их структурные и функциональные особенности, а также их роль в смягчении речевых актов и поддержании социального баланса.

Цель исследования – выявить и описать семантико-синтаксические средства выражения вежливости в английском языке, а также определить роль вопросительных предложений в реализации вежливого общения. Задачи исследования: а) проанализировать структурные и семантические особенности вопросительных предложений; б) рассмотреть устойчивые формы вопросительных предложений и их функциональное значение в коммуникации; с) определить различия между закрытыми и открытыми вопросительными предложениями с точки зрения их устойчивости и гибкости.

Актуальность исследования обусловлена возрастающим интересом современной лингвистики к прагматическим аспектам языка, особенно в условиях усиления

межкультурной коммуникации. Результаты исследования могут быть применимы в преподавании языка (обучение вежливому общению).

Ключевые слова: речевой акт, коммуникация, прагматический синтаксис, функциональный подход, парадигматические и синтагматические отношения.

Для цитирования: Шамахмудова А.Ф., Қайыржанова А.Т. Средства выражения категории вежливости в языке: роль вопросительных предложений в прагматике коммуникации // *Philological Sciences Journal*. – 2024. – Vol.8. – №4. – Pp. 27-34.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.043>

Information about the authors:

Shamaxmudova Aziza Furkatovna, Doctor of Sciences (DSc), Professor at the Samarkand State Institute of Foreign Languages, Uzbekistan, Samarkand, 140104, Bustonsaroy, 93

ORCID: 0000-0001-7985-2668

Kairzhanova Adiya Tasbolatovna, PhD student at the Department of Russian Philology and World Literature of Al-Farabi Kazakh National University (KazNU), Master of Philology, 050040, Almaty, 71 Al-Farabi Ave., Kazakhstan

ORCID: 0000-0002-9005-412X

Авторлар туралы мәлімет:

Шамахмудова Азиза Фуркатовна, ғылым докторы (DSc), Самарқанд мемлекеттік шет тілдері институтының профессоры, Өзбекстан, Самарқанд, 140104, Бустонсарой көш., 93.

ORCID: 0000-0001-7985-2668

Қайыржанова Адия Тасболатқызы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің (ҚазҰУ) орыс филологиясы және әлем әдебиеті кафедрасының докторанты, филология магистрі, 050040, Алматы, әл-Фараби даңғылы, 71, Қазақстан

ORCID: 0000-0002-9005-412X

Сведения об авторах:

Шамахмудова Азиза Фуркатовна, доктор наук (DSc), профессор Самаркандского государственного института иностранных языков, Самарканд, Узбекистан, 140104, Бустонсарой, 93.

ORCID: 0000-0001-7985-2668

Каиржанова Адия Тасболатовна, докторант кафедры русской филологии и мировой литературы Казахского национального университета имени аль-Фараби (КазНУ), магистр филологии, 050040, Алматы, пр. ал-Фараби, 71, Казахстан

ORCID: 0000-0002-9005-412X

Мақала редакцияға 08.09.2024 ж. келіп түсті;

18.10.2024 ж. рецензиядан кейін мақұлданды; 1.11.2024 ж. баспаға қабылданды.

Статья поступила в редакцию 08.09.2024 г.;

одобрена после рецензирования 18.10.2024 г.; принята к публикации 1.11.2024 г.

The article was submitted on 08.09.2024;

approved after reviewing on 18.10.2024; accepted for publication on 1.11.2024.

IRSTI 16.21.29

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.044>

K.B. Jumayeva

E-mail: zumaevakamila41@gmail.com

Alfraganus University, Tashkent, Uzbekistan

MENTAL LEXICON: A VARIETY OF APPROACHES AND OPEN QUESTIONS

Annotation

The article is a scientific review of the evolution of the concept of the mental lexicon – the internal representation of vocabulary in the human mind. In recent years, the psycholinguistic and cognitive aspects of speech perception have attracted increasing attention from researchers. Understanding, generation and storage of lexical units are directly related to the structure and functioning of the mental lexicon.

The review analyzes the work of leading linguists who have made significant contributions to the study of this field. Various theoretical approaches to the description of the mental lexicon are considered, ranging from classical models to modern cognitive and neuro-linguistic research. Special attention is paid to controversial issues such as the organization of lexical units, the influence of the frequency of use of words, as well as the mechanisms of access to lexical information. The review aims to systematize existing knowledge and outline the prospects for further research in this important area of psycholinguistics.

Keywords:

mental lexicon, mental dictionary, psycholinguistics, cognitive linguistics, mental lexicon theories, lexical representation, lexical memory, lexical organization, speech perception, speech generation.

For citation:

Jumayeva K.B. Mental lexicon: a variety of approaches and open questions // Philological Sciences Journal. – 2024. – Vol.8. – №4. – Pp. 35-42.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.044>

Introduction

The mental lexicon is a set of words, concepts, and expressions that we use to form and structure our thoughts. It is a kind of dictionary of our consciousness that helps us understand and analyze the world around us. It is formed throughout a person's life and includes both general, universal concepts (for example, kinship terms, numbers, colors, etc.) and individual, unique concepts (for example, associations, concepts, personal memories and ideas).

The question of the existence of an "internal repository" first interested psycholinguists not so long ago. At the turn of the 19th and 20th centuries, behaviorism was of great importance in linguistics: this approach involves the study of external manifestations of human linguistic behavior, without trying to look "inside" the observed phenomena. Behaviorists were not interested in the internal motivations of linguistic behavior: from their point of view, the structure of natural language is determined not by the cognitive characteristics of a person, but by the external environment. However, this view is fundamentally changing, with the advent of the dominance of

the anthropocentric paradigm, which involves the study of the human factor in language. Scientists are beginning to study language in terms of how a person uses it.

By its nature, the term "mental lexicon" is syncretic, it can be viewed from different points of view: linguistic, biological and psychological. For many centuries, scientists have focused only on the written and oral sides of language, leaving aside questions related to how language is stored in our minds.

Materials and research methods

A significant contribution to the disclosure of the concept of the mental lexicon was made by J. Aitchison [Aitchison, 1987], S. Pinker [Pinker, 1998], J. Fodor [Fodor, 1983], K.I. Forster [Forster, 1997], Naom Chomsky [Chomsky, 2006] and others. The research of Charles Osgood and James Deese on the study of the internal structure of the lexicon and the formation of mental vocabulary in children laid the foundation for empirical research in this area.

The works of E.S. Kubryakova [Кубрякова, 1996], Yu.N. Karaulov [Karaulov, 2003], A.A. Zalevskaya [Zalevskaya, 2007] and T.Y. Sazonova [Sazonova, 1997], N.O. Zolotova [Zolotova, 1991] are devoted to the psycholinguistic and cognitive aspects of this concept, emphasizing the importance of the "human factor" in language.

To achieve the goals set in the article and to fulfill the tasks set, a multifaceted interdisciplinary approach was used, as well as the following linguistic and interdisciplinary research methods were used: descriptive method, method of analysis, comparative historical method.

Discussion

Despite the fact that the term "mental lexicon" appeared relatively recently, already in ancient times, ancient thinkers, having no idea about it in the modern sense, nevertheless raised questions about the lexicon and its role in human life. It is important to note that the problem of the relationship between language and thinking occupied the minds of philosophers and thinkers of antiquity, giving rise to many interesting and contradictory theories.

From the point of view of ancient scientists, the "mental lexicon" is not just a set of words, but a much more complex concept related to the very process of thinking and the structure of knowledge. Thus, the ancient Greek philosopher Plato believed that "language is just an imperfect reflection of true knowledge, which is accessible only to the mind." For Plato, the "mental lexicon" is a world of ideas that exist independently of the physical world. Ideas are the "true names" of things, more precise and perfect than the words we use to refer to them. The ancient Greek philosopher and scientist Aristotle believed that language and thinking are closely related, but not identical. He distinguished different types of thinking (inductive, deductive) and spoke about the role of language in the development of logical thinking. Aristotle develops a system of categories that define the main types of entities and characteristics in the world. These categories form the structure of the mental lexicon.

Ancient thinkers viewed a person's "vocabulary" from different perspectives, from an ideal world of ideas to a practical tool for communication. Their views help to understand how the understanding of language and its role in human life developed in ancient times.

Modern linguistics studies the "mental lexicon" using more sophisticated methods and theories, but the foundations of ancient views remain relevant. For example, ideas about the "logos" as an inner force that shapes language, and about words as signs associated with concepts, are used in modern theories of semantics and cognitive linguistics.

J. Aitchison defines a "mental lexicon" as an internal dictionary that stores information about the interpretation of words, pronunciation, and syntactic features [Aitchison, 1987].

In the linguistic field, there are three main theories concerning the mental lexicon, the storage of vocabulary units in the mind.

1. The theory of the "inner vocabulary". This theory considers the mental lexicon as a structured and organized "inner vocabulary". Like an analog dictionary, it consists of discrete

records of words, each of which contains information about meaning, pronunciation, grammatical properties and associations.

2. Theory of neural networks. The second theory represents the mental lexicon as a set of complex neural circuits. In this case, words are not stored as separate units, but are represented distributed through the interaction of neurons. Activation of one neuron in a network causes activation of its associated neurons representing related concepts.

3. Theory of the semantic network. This theory implies the idea of activation propagation. When one node (concept) in a semantic network is activated, activation is propagated across its associated nodes. This allows concepts to interact with each other and create more complex meanings [Pinker, 1998].

There are also terms in the scientific literature such as "verbal memory", "internal lexicon", "information thesaurus" of a person, which are identical in meaning with the concept of "mental lexicon".

The development of ideas about the mental lexicon in the 50s and 60s was significantly influenced by two main factors:

Firstly, the linguistic concepts of that time: structuralism and generative grammar had a significant impact on understanding the nature and organization of the lexicon.

Secondly, the research of Charles Osgood and James Dease. Their pioneering work on the study of the internal structure of the lexicon and the formation of mental vocabulary in children laid the foundation for empirical research in this area.

Research by H. Osgood and J. Disa provided empirical evidence for the existence of a hierarchical organization of the mental lexicon. Their experiments demonstrated that words are grouped into semantic categories and that children gradually acquire this categorical structure as they develop their vocabulary. These discoveries helped to form an idea of the mental lexicon as a dynamic and evolving system.

Taking into account the diversity of points of view, Forster urges researchers to abandon the use of dictionary intuitions because of their intuitive nature. While some 20th-century researchers considered the lexicon to be a less important structure, integrating vocabulary into syntax as part of grammar, Forster emphasizes the need for a critical approach to dictionary definitions, recognizing their limitations in providing reliable guidance for language analysis.

As noted by D.A. Fodor: "A mental lexicon is a kind of graphically denoted, associated with lexical elements in nodes and with paths from each element to several others" [Fodor, 1983].

Noam Chomsky, one of the most influential linguists of the 20th century, repeatedly addressed the problem of the internal structure of language and its connection with cognitive processes, which allow us to draw conclusions about his idea of the lexicon. The psycholinguist believed that people are born with an "innate grammar" that defines the basic principles of language structure. According to the scientist, this grammar is universal for all languages and is based on biological mechanisms.

Chomsky proposed the idea of a "language module" – a special part of the brain that is responsible for language processes. This module contains information about grammar and vocabulary. He noted that the lexicon is not just a list of lexical units, but contains structural information about meanings, grammatical categories, and other properties of words [Chomsky, 2006].

It is important to note that Chomsky did not focus on the study of the mental lexicon as it is understood in modern psycholinguistics. His attention was focused on the study of universal grammar and its influence on the structure of language. Chomsky's position was internalist (emphasizing internal motivations), as opposed to externalist approaches (emphasizing external motivations). By the way, among the externalists one can find the famous Soviet psychologist Lev Vygotsky, for whom language was primarily a part of human cultural development, not biological.

According to Stephen Pinker, a Canadian-American psycholinguist specializing in experimental psychology, "there is a lexicon of words for common and special concepts; the psychological mechanism designed to work with these concepts is just a kind of memory" [Pinker,

1998], which functions in conjunction with mental grammar (rules) to combine words with each other. With a friend,

J. Ullman also advocates a similar approach: "the lexicon contains memorized pairs of sound and semantic [...] non-positional words and idioms, and it is governed by the rules of mental grammar" [Elman, 1993].

R.S. Jackendoff holds a completely different opinion, he argues that the mental lexicon is designed in such a way that each word in it immediately stores a lexical and grammatical meaning. Thus, R.S. Jackendoff does not consider mental grammar separately from the mental lexicon, combining them into one whole.

The mental lexicon became widespread in psycholinguistic research back in the mid-1970s. However, despite long-term study, there is still no generally accepted definition of this term in modern science.

According to the researchers, there are currently no comprehensive models of mental vocabulary. Despite the fact that this concept has often been found in scientific papers recently, a general understanding of its essence has not been achieved.

The variety of interpretations of this term is caused by the fact that each scientist pays attention only to a certain side of it. For example, A.A. Kibrik and I.A. Sekerina define the concept of a mental lexicon as "the totality of a person's knowledge about words, their meanings and their interrelationships" [Kibrik, 2002: 236]. They consider the mental lexicon in conjunction with the mental grammar.

E.V. Yagunova believes that the mental lexicon is a "declarative component of language." E.V. Yagunova says that: "If all human linguistic and speech knowledge is divided into declarative and procedural, then the former will form what is called the mental lexicon. In other words, those units that are stored in memory, without being generated in individual speech acts, belong to the lexicon regardless of their format, the degree of complexity of the internal structure, etc." [Yagunova, 2008: 21].

E.S. Kubryakova, A.A. Zalevskaya, and T.Y. Sazonova [Sazonova, 1997] offer various definitions of the mental lexicon as systems. According to E.S. Kubryakova, the mental lexicon is a cognitive system in which both linguistic and extralinguistic knowledge is stored [Kubryakova, 1996].

E.A. Pepelyaeva, agreeing with a number of researchers, emphasizes that: "the lexicon is not only (not so much) a static linguistic (sub) system, but rather one of the most important components providing speech, communicative and cognitive activity" [Pepelyaeva, 2011].

This definition shifts the focus from the traditional understanding of the lexicon as a static repository of linguistic units to its dynamic and functional role in various aspects of human activity. The lexicon is considered not just as a system of words and meanings, but as an active component that ensures speech communication and cognitive processes.

The research of the Russian linguist Y.N. Karaulov, who studies the concept of the mental lexicon, emphasizes the role of the "internal repository" in the formation of linguistic personality. Karaulov considers the mental lexicon as one of the associative-semantic levels of a linguistic personality, which includes lexical and grammatical means used in discourse.

This understanding of the mental vocabulary emphasizes its individual and dynamic character. The mental lexicon, according to Karaulov, is a set of linguistic means that are used by a particular linguistic personality in a particular discourse. It reflects not only a person's language knowledge and skills, but also their individual experience, values, and worldview.

Within the framework of the cognitive approach to the study of the lexicon, E.S. Kubryakova focuses on the role of the nominative potential of the word, its onomasiological and semantic structure in the formation of the concept of the internal lexicon [Kubryakova, 1996: 176]. Kubryakova argues that the lexicon is not just an analogue of the vocabulary system of a particular language, but also a part of the general structure of the human brain, its intelligence, an element of the common human memory space.

Thus, Kubryakova considers the mental lexicon as a cognitive system that has both linguistic and cognitive nature. She connects the mental lexicon with the general processes of information processing and storage in the human brain, emphasizing its close relationship with other cognitive structures.

N.O. Zolotova emphasizes that the core of the mental lexicon consists of words that the child learns first and which have a special meaning for him. These words have a high degree of concreteness, that is, they denote objects and phenomena that a child can directly perceive and interact with. They are also characterized by a high frequency of use, which contributes to their rapid and lasting memorization [Zolotova, 2003: 41]. N.O. Zolotova believes that the presence of a core is a unique, invariant, central part of the vocabulary of native speakers, which reveals different reflections of the universal picture of the world.

Conclusion

Despite the fact that there are differences in the definition of the concept of mental vocabulary, there are many common features in them. The mental lexicon is a self-organizing system reflecting linguistic and extralinguistic knowledge in language ability, providing speech, communicative and cognitive activity.

Studying the mental lexicon from the perspective of different approaches allows us to gain a more complete understanding of its structure and functions. Each of them contributes to the understanding of a person's individual vocabulary and its role in linguistic behavior.

It is important to note that there is no single theory that unites all approaches to the study of mental vocabulary. Each of them offers his own view on this problem and contributes to the understanding of the individual vocabulary of a person.

References

Залевская А.А. Введение в психолингвистику: учебник / Федеральное агентство по образованию, гос. образовательное учреждение высш. проф. образования, Российский гос. гуманитарный ун-т. - 2-е изд., испр. и доп. – Москва: РГГУ, 2007. – 560 с.

Золотова Н.О. «Картина мира» и ядро лексикона носителя английского языка / Проблемы семантики: психолингвистические исследования. – Москва, 1991. – С. 41-45.

Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – Москва. 2003. – 206 с.

Кибрик А.А., Кобозева И.М., Секерина И.А. Современная американская лингвистика: Фундаментальные направления / Изд. 2-е, испр. и доп. М.: Едиториал УРСС, 2002. – С. –236.

Кубрякова Е.С. Язык и знания. На пути к получению знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Рос. академия наук. Институт языкознания. – Москва: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Лузина Л.Г., Панкрац Ю.Г. Краткий словарь когнитивных терминов / Под общей редакцией Е.С. Кубряковой. – Москва, 1996. – С.176.

Пепеляева Е.А. Структура лексико-семантического поля «человек» в ментальном лексиконе: экспериментальное исследование: автореф. дис. к.ф.н.; Пермский национальный исследовательский университет. – Пермь, 2011. – 19 с.

Сазонова Т.Ю. Экспериментальное исследование процесса поиска слова в ментальном лексиконе / Языковое сознание и образ мира: XII Международный симпозиум по психолингвистике и теории коммуникации (Москва, 2–4 июня 1997 г.). – Москва: Изд-во МГЛУ, 1997. – С. 138–139.

Ягунова Е.В. Вариативность стратегий восприятия звучащего текста (экспериментальное исследование на материале русскоязычных текстов разных функциональных стилей). – Пермь, 2008. – С.–21.

Aitchison J. Words in the mind: an introduction to mental lexicon. – Oxford, Basil Blackwell, 1987. – 326 p.

- Chomsky N. Language and mind. – Cambridge University Press, 2006. – 209 p.
- Elman J.L. Learning and development in neural networks: the importance of starting small. *Cognition*, v. 48, 1993. – P. 71-99.
- Fodor J. A. The modularity of mind: an essay on faculty psychology. MIT Press, Cambridge, MA, 1983. – 145 p.
- Forster K. I.: Words, and how we (eventually) find them Accessing the mental representation of words. In: ALTMANN, G. The ascent of Babel: an exploration of language, mind, and understanding. – Oxford University Press, 1997. – P. 65-83.
- Pinker S. Words and Rules. *Lingua*, v. 106, 1998. – P. 219-242.

References

- Zalevskaya A.A. Vvedenie v psiholingvistiku: uchebnik / Federal'noe agentstvo po obrazovaniyu, gos. obrazovatel'noe uchrezhdenie vyssh. prof. obrazovaniya, Rossijskij gos. gumanitarnyj un-t. - 2-e izd., ispr. i dop. – Moskva: RGGU, 2007. – 560 s. [in Russian]
- Zolotova N.O. «Kartina mira» i yadro leksikona nositelya anglijskogo yazyka / Problemy semantiki: psiholingvisticheskie issledovaniya. – Moskva, 1991. – S. 41-45. [in Russian]
- Karaulov YU.N. Russkij yazyk i yazykovaya lichnost'. – Moskva. 2003. – 206 s. [in Russian]
- Kibrik A.A., Kobozeva I.M., Sekerina I.A. Sovremennaya amerikanskaya lingvistika: Fundamental'nye napravleniya / Izd. 2-e, ispr. i dop. M.: Editorial URSS, 2002. – S. –236. [in Russian]
- Kubryakova E.S. YAzyk i znaniya. Na puti k polucheniyu znaniy o yazyke: chasti rechi s kognitivnoj točki zreniya. Rol' yazyka v poznanii mira. Ros. akademiya nauk. Institut yazykoznanija. – Moskva: YAzyki slavyanskoj kul'tury, 2004. – 560 s. [in Russian]
- Kubryakova E.S., Dem'yankov V.Z., Luzina L.G., Pankrac YU.G. Kratkij slovar' kognitivnyh terminov / Pod obshchej redakciej E.S. Kubryakovoj. – Moskva, 1996. – S.176. [in Russian]
- Pepelyaeva E.A. Struktura leksiko-semanticheskogo polya «chelovek» v mental'nom leksikone: eksperimental'noe issledovanie: avtoref. dis. k.f.n.; Permskij nacional'nyj issledovatel'skij universitet. – Perm', 2011. – 19 s. [in Russian]
- Sazonova T.YU. Eksperimental'noe issledovanie processa poiska slova v mental'nom leksikone / YAzykovoje soznanie i obraz mira: XII Mezhdunarodnyj simpozium po psiholingvistike i teorii kommunikacii (Moskva, 2–4 iyunya 1997 g.). – Moskva: Izd-vo MGLU, 1997. – S. 138–139. [in Russian]
- Yagunova E.V. Variativnost' strategij vospriyatiya zvuchashchego teksta (eksperimental'noe issledovanie na materiale russkoyazychnyh tekstov raznyh funkcional'nyh stilej). – Perm', 2008. – S.–21. [in Russian]
- Aitchison J. Words in the mind: an introduction to mental lexicon. – Oxford, Basil Blackwell, 1987. – 326 p. [In English]
- Chomsky N. Language and mind. – Cambridge University Press, 2006. – 209 p. [In English]
- Elman J.L. Learning and development in neural networks: the importance of starting small. *Cognition*, v. 48, 1993. – R. 71-99. [In English]
- Fodor J. A. The modularity of mind: an essay on faculty psychology. MIT Press, Cambridge, MA, 1983. – 145 p. [In English]
- Forster K. I.: Words, and how we (eventually) find them Accessing the mental representation of words. In: ALTMANN, G. The ascent of Babel: an exploration of language, mind, and understanding. – Oxford University Press, 1997. – R. 65-83. [In English]
- Pinker S. Words and Rules. *Lingua*, v. 106, 1998. – R. 219-242. [In English]

К.Б. Жумаева

E-mail: zumaevakamila41@gmail.com

Университет Альфраганус, Ташкент, Узбекистан

МЕНТАЛЬНЫЙ ЛЕКСИКОН: МНОГОГРАННОСТЬ ПОДХОДОВ И ОТКРЫТЫЕ ВОПРОСЫ

Аннотация. Статья представляет собой научный обзор эволюции концепции ментального лексикона – внутренней репрезентации лексики в сознании человека. В последние годы психолингвистические и когнитивные аспекты восприятия речи привлекают всё большее внимание исследователей. Понимание, порождение и хранение лексических единиц напрямую связаны со структурой и функционированием ментального лексикона. В обзоре анализируются работы ведущих лингвистов, внесших значительный вклад в изучение этой области. Рассматриваются различные теоретические подходы к описанию ментального лексикона, начиная от классических моделей и заканчивая современными когнитивными и нейролингвистическими исследованиями. Особое внимание уделяется дискуссионным вопросам, таким, как организация лексических единиц, влияние частоты употребления слов, а также механизмы доступа к лексической информации. Обзор призван систематизировать существующие знания и наметить перспективы дальнейших исследований в этой важной области психолингвистики.

Ключевые слова: ментальный лексикон, ментальный словарь, психолингвистика, когнитивная лингвистика, теории ментального лексикона, лексическая репрезентация, лексическая память, лексическая организация, восприятие речи, порождение речи.

Для цитирования: Жумаева К.Б. Ментальный лексикон: многогранность подходов и открытые вопросы // *Philological Sciences Journal*. – 2024. – Vol.8. – №4. – Pp. 35-42.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.044>

К.Б. Жумаева

E-mail: zumaevakamila41@gmail.com

Альфраганус университети, Ташкент, Ўзбекистан

МЕНТАЛЬДЫ ЛЕКСИКОН: ТӘСІЛДЕРДІҢ ЖАН-ЖАҚТЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ АШЫҚ СҰРАҚТАР

Андатпа. Мақала менталды лексикон тұжырымдамасының ғылыми шолу эволюциясын – адамның санасындағы лексиканың ішкі көрінісін сипаттайды. Соңғы жылдары сөйлеуді қабылдаудың психолингвистикалық және когнитивті аспектілері зерттеушілердің назарына көбірек түсіп отыр. Лексикалық бірліктерді түсіну, қалыптастыру және сақтау менталды лексиканың құрылымы мен қызметімен тікелей байланысты. Шолу жұмысында осы саланы зерттеуге айтарлықтай үлес қосқан жетекші лингвистердің жұмысы талданады. Классикалық модельдерден бастап қазіргі когнитивті және нейролингвистикалық зерттеулерге дейінгі менталды (психикалық) лексиканы сипаттаудың әртүрлі теориялық тәсілдері қарастырылады. Лексикалық бірліктерді ұйымдастыру, сөздерді қолдану жиілігінің әсері, сондай-ақ лексикалық ақпаратқа қол жеткізу механизмдері сияқты пікірталас мәселелеріне ерекше назар аударылады. Шолу жұмысы қазіргі бар білімді жүйелеуге және психолингвистиканың осы маңызды саласында әрі қарайғы зерттеулердің болашағын анықтауға бағытталған.

Тірек сөздер: менталды лексика, менталды сөздік, психолінгвистика, когнитивті лингвистика, менталды лексика теориялары, лексикалық бейнелеу, лексикалық есте сақтау, лексикалық ұйымдастыру, сөйлеуді қабылдау, сөйлеуді қалыптастыру.

Сілтеме жасау үшін: Жұмаева К.Б. Менталды лексикон: тәсілдердің жан-жақтылығы және ашық сұрақтар // Philological Sciences Journal. – 2024. – Vol.8. – №4. – Pp. 35-42.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.044>

Information about the author:

Jumayeva Kamila Bobirovna, teacher at the department of Russian Language and Literature of a non-governmental higher educational institution «Alfraganus University», Yunusabad district, Yukori Karakamysh st., 2A, Tashkent, Uzbekistan

ORCID: 0009-0007-0748-1416

Автор туралы мәлімет:

Жұмаева Камила Бобировна, «Альфраганус университеті» мемлекеттік емес жоғары оқу орнының орыс тілі мен әдебиеті кафедрасының оқытушысы, Юнусабд ауданы, Юкори Қарақамыш көшесі 2А, Ташкент, Өзбекстан

ORCID: 0009-0007-0748-1416

Сведения об авторе:

Жумаева Камила Бобировна, преподаватель кафедры русского языка и литературы негосударственного высшего образовательного учреждения “Alfraganus University”, Юнусабдский район, ул. Юкори Каракамыш, 2А, Ташкент, Узбекистан

ORCID: 0009-0007-0748-1416

Мақала редакцияға 22.10.2024 ж. келіп түсті;

8.11.2024 ж. рецензиядан кейін мақұлданды; 19.11.2024 ж. баспаға қабылданды.

Статья поступила в редакцию 22.11.2024 г.;

одобрена после рецензирования 8.11.2024 г.; принята к публикации 22.11.2024 г.

The article was submitted on 22.11.2024;

approved after reviewing on 8.11.2024; accepted for publication on 22.11.2024.

**МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ
ТІЛ МЕН ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ
METHODS OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE**

FTAMP 16.31.51

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.045>

А.Ж. Амангелді^a

E-mail: Amangeldievaaruzhan07@gmail.com.

*Байланыс үшін автор: Amangeldievaaruzhan07@gmail.com

К.Қ. Жайықбаева^b

E-mail: Kulyash67@gmail.com

^a*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан*

^b*Қазақстан-Неміс университеті, Алматы, Қазақстан*

ҚАЗАҚ ТІЛІН МОДЕЛЬДЕУ ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ

Аңдатпа

Мақалада білім алушылардың білім деңгейі, қабілеттері, дағдылары, танымдық дербестігі және оқуға деген қызығушылықтарын ескере отырып, цифрлық білім беру ресурстарын әзірлеу мен пайдалануға арналған әдістеме ұсынылған. Зерттеу жеке білім беру траекториясын қалыптастыру процесін жүйелі түрде қарастырып, оны тиімді жүзеге асырудың негізгі принциптері мен кезеңдерін сипаттайды. Жеке тұлғаның дамуындағы танымдық дербестікті арттыру, оқу үрдісінің әрбір оқушының қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне сай болуын қамтамасыз ету үшін жаңа цифрлық құралдардың тиімділігін зерттеу маңызды. Бүгінгі күні заманауи цифрлық технологияларды қолдануда оқыту сапасын арттыруға, білім беру процесін дербестендіруге және оқушылардың шығармашылық, танымдық және зерттеушілік қабілеттерін дамытуға баса назар аударылды. Бұл технологиялар оқушылардың білім алуына қажетті түрлі оқу ресурстарын қолжетімді ету, оқу үрдісінің интерактивтілігін арттыру, сондай-ақ жеке көзқарас пен әдістемелік шешімдер арқылы оқушының шығармашылық әлеуетін дамыту үшін кең мүмкіндіктер ашады. Цифрлық құралдар оқушылардың оқу барысындағы белсенділігін және ынтасын арттырып, оқу материалдарының қолжетімділігі мен түсініктілігін жақсартады. Мақалада цифрлық ресурстардың әлеуетін ашу, олардың оқытудағы рөлін арттыру және білім беру мекемелерінде практикалық қолдану жолдары бойынша ұсыныстар беріледі. Білім беру жүйесін жетілдіру мен дамыту мақсатында цифрлық технологиялардың тиімділігі мен қажеттілігі күннен күнге артып келеді. Модельдеу әдісі оқу үрдісін жеңілдетіп, оқушылардың тілді меңгеру деңгейін арттыруға көмектеседі.

Тірек сөздер:

модель, цифрландыру, қолданбалы лингвистика, SAMR моделі, ақпараттық технология.

Сілтеме жасау үшін:

Амангелді А.Ж., Жайықбаева К.Қ. Қазақ тілін модельдеу әдісі арқылы оқыту// Philological Sciences Journal. – 2024. – Vol.8. – №4. – Pp. 43-51.

Кіріспе

Ұлт ұстазы А. Байтұрсынұлы айтып кеткендей, бүгінгі күні оқушыны оқытуда басты талап «Баулу арқылы оқыту». «Баулу мектебі» еңбегінде: «Қай жұрттың да болса, мәдениет есігінде отырған заманы болған. Мәдениет есігінде отырған шағында олардың да бала үйретуі «баулу» түрде болған. Оларда үйретудің «өлі оқу» түрінде бастарынан кешірген. Оларда «өлі оқуды» жандандырып, «төте оқу» түріне түскен. Онан бері келе «төте оқуды» да жандандыру үшін «көрнекі оқу» түріне түскен. Ақырында қайтадан «баулу» түрге түсіп отыр. Мұнысы несі? Кер жайылу ма? Болмаса басқа бір мәнісі бар ма? Сырттан қарағанда, кер жайылу сияқты да, ішінен қарағанда, тек кер жайылу болып шықпайды. Бұрынғы «баулу» мен бүгінгі «баулудың» түрі бір болғанмен, сыры бір емес, үйреткені о күндегі тұрмыс түрімен бұ күндегі тұрмыс түрі бір емес. Тұрмыс түрі басқа болған соң баланы баулығанда үйрететін істің түрі де басқа болады. О күндегі тіршілік шарасына істелетін істің түрі аз болған соң, баланы баулып үйрететін әдістің де түрі аз болған. Бұл заман – машина заманы» [Байтұрсынұлы, 2013: 14]. Еліміздегі білім беру жүйесінің өзгеруін, қайта жаңғыру десек жаңылыспағынымыз.

Заманауи білім беруде компьютерлік және ақпараттық технологияларды оқыту үдерісіне кең көлемде енгізудің басты мақсаты – оқушылардың сабаққа, пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың функционалдық, цифрлы сауаттылығын арттырады. Сол себепті, сабақта компьютерлік телекоммуникацияға негізделген инновациялық технологияларды пайдалану маңызды бағыт.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Зерттеу барысында бірнеше әдістер қолданылды: жинақтау, жүйелеу, сабақтарды бақылау және тәжірибелік эксперимент. Мектептерде сабақтарды бақылау әдісі арқылы модельдеу әдісінің нақты қолданылуы зерттелді. Бұл тәсіл сабақтағы моделдеу практикасының оқушыларға тигізетін әсерін бағалап, оның оқу нәтижелерін жақсартудағы рөлін анықтауға мүмкіндік берді. Белгілі сыныпта модельдеу әдісін қолдану арқылы тәжірибелік эксперимент жүргізіліп, оның нәтижелері талдау нысанына айналды. Эксперимент оқушылардың үлгерімі, сабаққа қызығушылығы, және оқу мотивациясына әсер етудің деңгейін байқауға септігін тигізді. Жиналған деректер сапалық және сандық талдаудан өтті. Бұл талдау модельдеу әдісінің тиімділігін бағалап, оның практикалық қолданысы туралы нақты қорытындылар жасауға мүмкіндік берді.

Нәтижелер мен талқылау

Білім беруде жаңа технологияларды сабақта қолдану өзекті. Тіпті көптеген ғалымдардың зерттеу еңбектерінде қарастырылады. Оқу үдерісін ақпараттық коммуникация технологияларымен ұйымдастыру мәселелері С.В. Алексахина, Е.В. Бурмистрова, В.И. Биденко, Л.А. Березовская, В.П. Беспалько, В. Гура, Ю.Л. Деражне, В.Д. Шадрикова, С.Е. Шишова, В.А. Яровенко еңбектерінде кездесе, ал практикалық мәселелері М.И. Жалдака, Н.Д. Жилина, В.М. Зуева, Е.В. Каширина, А.В. Осина, Н.А. Резникте атап өтілсе, ақпараттың рөлі туралы идеяларды дамыту және білім берудегі коммуникациялық құзыреттіліктер бойынша жұмыс А.А. Кузнецова, К.К. Колина, И.В. Роберт, А.Л. Денисова, Н.Г. Астафьева еңбектерінде зерттелген. Қазақ тіл білімінде де моделдеу ұғымы Құдайберген Жұбановтың еңбектерінен бастау алады. Профессор Қ. Жұбанов «О формах сочетания слов в казахском языке» атты мақаласында 15 сөзқолданыстан тұратын сөйлемдерді қарастырады: «Сен (1) көрген (2) қымбат (3) алпауыттан (4) да (5) Қызыл (6) құрт (7) Ертай (8) ұстаның (9) Темірбайдан (10) алған (11) төрт (12) бесті (13) аты (14) жақсы (15)». Осы сөйлемдегі

сөздердің орын ауысуынан сөйлем мағынасының өзгеру заңдылығын көрсету мақсатымен, әрбір сөзді нөмірлеп алып, бес түрлі айтылым ретінде бөлек-бөлек қарастырып, пайымдаулар жасайды. Сөйлемді орыс тіліне былайша аударды: «Чем (4) дорогой (3) помещик (4) виденный (2) тобою (1), лучше (15) и (5) гнедой (12) пятилетний (13) мерин (14), полученный (11) кузнецом (9) Ертаем (8) кызыл-куртовцем (6) от (7) Темирбая (10)» [Жұбанов, 1999: 154]. Одан бөлек, А.Қ. Жұбанов – қазақ тілін зерттеуде математикалық статистика мен ықтималдылықтар теориясы пәндерінің әдістерін (ғылыми жетекші Қ. Бектаевпен бірге) және қазақ лексикография саласына компьютер мүмкіндіктерін пайдалану әдісін тұңғыш қолданған және оны әрі қарай дамытушы қазақ ғалымдардың бірі. А. Жұбанов өзінің еңбегінде модельге осындай анықтама береді: «Модель ұғымының анықтамасы бойынша, модель қайсыбір жүйені қайта туындатады. Ондай жүйе өзара байланыста тұратын және бүтіндік сипатта қызмет ететін элементтер немесе бөліктерден тұрады». Тілді модельдеудің нақты проблемаларын қарастырудан бұрын, мына үш жағдайға көңіл бөлейік [Жұбанов, 2013:54]:

1. Адамның сөйлеу қызметін үш түрлі тип ретінде қарастырута болады:

1-тип – адам өмірі мен оның қызметіндегі орын алатын әдеттегі тілдік қатынас (коммуникация);

2-тип – бір тілден екінші тілге аудару кезіндегі тілдік қызмет;

3-тип – тілді үйрету немесе әр ғылым саласына (мәдениетке, өнерге және т.б.) қатысты білімдерді үйрету (үйрену) кезіндегі тілдік қызмет [Жұбанов, 1999:58]. Оқыту үдерісін модельдеуді 3-ші типке жатқызады. Цифрландыру мақсатында жүзеге асыру үшін ғалым С.Н. Евгеньевна өзінің зерттеуінде анықтама береді: «*Цифрлы білім беру ресурсы* – цифрлық нысанда сақталатын және берілетін білім беру ортасының ақпараттық элементі, студенттер мен мұғалімдер тікелей оқу процесінде пайдаланады». Цифрлы білім беру ресурсы мыналарды қамтамасыз етуі керек:

- технологиялық тиімділік – соңғы жетістіктегі ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды пайдалану;

- модульдік – дербес оқу модульдерінің жиынтығының мүмкіндігі жеке немесе сәйкес келетін оқу жоспарын қалыптастыру үшін топтық қажеттіліктер;

- қамту – білім берудің көздеріне бір уақытта қол жеткізу ақпарат (электрондық кітапханалар, деректер банкі, білім базасы т.б.) және мұғалімдермен байланыс;

- бейімділік – оқу материалын сәйкес келтіру үшін тыңдаушының білім, білік және дағдыларының деңгейі;

- білім беру өндірісі бойынша үйлестірілген қызмет, унификацияға және стандарттауға негізделген мазмұн пәндік-бағдарлы және модульдік-құзыреттілік [Евгеньевна, 2007].

Цифрлық технологиялар қарқынды дамуымен қоса, өміріміздің ажырамас бір бөлігіне айнала бастады. Күннен күнге әр түрлі технологиялар, әдістер мен құралдардың саны өсуде, солардың барлығын бір жүйеге енгізіп, оқыту кезеңінде тиімді қолдану қажет.

Р.Р. Пуэнтедор ұсынған SAMR моделі бүгінгі күні заманауи технологияларды оқытуда және оқуда қалай әсер ететінін сипаттау жолын ұсынады. Модельдің негізгі мақсаты – оқытушылар мен мұғалімдерге оқу үдерісінде оқытуда заманауи цифрлық технологияларды сабаққа енгізе отырып, сабақты одан әрі жетілдіру. SAMR моделі 4 қадамнан тұрады [Ефимова, 2021]:

I ең төменгі – ауыстыру (substitution) деңгейі;

II жақсарту деңгейі (augmentation);

III модификация деңгейі (modification);

IV түрлендіру немесе қайта анықтау (redefinition) деңгейі.

Білім берудің ақпараттық технологиясы – білімді меңгеру процесін жеделдету және оны ұйымдастыруға кететін шығындарды азайту мақсатында оқу үдерісін ұтымды ұйымдастырудағы пәндік салалардың және практикалық тәжірибенің формалды, құрылымдық көрінісі [Суркова, 2007: 152]. Сабақ үдерісін модельдеуді SAMR моделінің үлгісіне енгізу керек. Бастапқы кезеңінен бастап түрлендіру яғни педагогтің күнделікті

сабаққа жасайтын қысқа мерзімді жоспарынан бастаймыз. Педагогтер өздерінің жоспарын Power Point бағдарламасы арқылы жасап, сабақ басында оқушыларды бүгінгі сабақтың мақсатымен таныстырудың жолы есебінде пайдаланып келеді. Үлгісі 1-суретте берілді:

1-сурет – SMART мақсат сұлбасы

SAMR моделінің қағаз үлгісінде жазылған жоспары презентация түрінде жасалды. Суреттер арқылы ғана беріліп, мультимедиалық технология пайдаланылмаған. Оқушылар (әсіресе бастауыш сынып) сурет арқылы бүгін сабақта не істейтіндерін болжап қана қоймай, айтып беруге де ынталанады. Сабақты бастауда психологиялық ахуал жасауға да септігі тиеді. Бұл кезеңде Power Point бағдарламасын пайдаланған тиімді. Оның басты артықшылығы – кең таралуы, әрбір компьютерде орнатылған және пайдалануда өте жеңіл.

Түрлендіру деңгейінде жаңа үлгідегі бағдарлама қажет. Қазіргі бағдарламалардың ерекшелігі – олардың мультимедиалық технология бойынша жасалуы. Genial.ly бағдарламасы арқылы сабақтың жоспарын одан әрі жақсартуға көшеміз. Бұл бағдарламаның мүмкіндіктерін пайдаланып, презентация үлгісінде жасап қана қоймай, оны инфорграфика немесе гайд (нұсқаулық) түрінде жасаса ұтымдырақ болады. Ол форматта жасаудың ерекшелігі педагогтің сабақ өткізу уақытында тайм менеджментті ұстауына және барлық мәліметтің бір жерде шоғырлануы жинақылықты көрсетеді. Қашықтан оқытуда асинхронды форматта сабақ беруде оқушының нұсқаулығы есебінде пайдалануға болады. №2 және №3 суреттерде берілді.

Бұл жоғарыда атап өткен, цифрлы білім беру ресурсының технологиялық тиімділігін көрсетеді. Цифрлы білім беру ресурсының дерегі деп – контент, оның ішіндегі жинақталған мәліметтер аталады [Суркова, 2007]. Қазіргі жаңа бағдарламалардың жұмыс істеуін қамтамасыз ететін функциялар: мультимедиялық композициялар, объектілер мен процестерді модельдеу, оқиғаларға реакциялар, қолданушылардың өзара әрекеті. Жалпы цифрлы білім беру ресурсы бағдарламалық компоненттерінің келесі түрлерін қамтиды [Суркова, 2007]:

- бағдарламаны жүзеге асыру;
- сценарий (скрипт);
- модельдеу

Цифрлы білім беру ресурсын құру үшін дәстүрлі және адаптивті әдістер қолданылады. Дәстүрлі әдісті қолдана отырып, тақырыптарды кішігірім ішкі тақырыптарға иерархия түрде бөліп ұйымдастырады. Бұл білім алушыға ақпараттың «шағын бөліктерде» берілуін қамтамасыз етеді (№2 және №3 суреттегідей).

«Заманына қарай адамы» демекші, заман талабына сай білім беруді ұйымдастыру цифрлы технологиялар қарқынды даму үстінде. Қазақ тілі мен әдебиеті сабағында да цифрлы технологияларды ұтымды пайдалуға болады. Компьютерлік лингвистика, қолданбалы лингвистика салалары қалыптасып дамуда. Осыған байланысты А. Жұбанов өзінің «Компьютерлік лингвистикаға кіріспе» еңбегінде: «Мәтінге қатысты компьютерлік-инженерлік жұмыстар, яғни мәтінді толық қабылдау және оны «туындату» тек «адам-компьютер-адам» коммуникативтік жүйесінде ғана іске асады. «A1» - хабаршы, «A2» - хабарды қабылдаушы рөлінде, ал компьютер – хабаршының хабарламасын қабылдаушы адамға жедел және қолайлы түрде жеткізетін аралық компонент» [Жұбанов, 2013: 2]. Яғни компьютердің ақпарат жеткізудегі маңызды рөлін көрсетеді. «Инженерлік тіл білімінің келесі бір маңызды проблемасы – лингвистикалық алгоритмдер мен олардың программаларын құру мәселесі. Мұны басқа сөзбен – «компьютерді оқыту» деп те айтуға болады» [Жұбанов, 2013: 25]. Сол себепті де цифрлы оқыту жаңадан ғана қолға алынған жоқ.

Сабақта сандық технологияларды пайдалану үшін, ең алдымен, бағдарламамен дұрыс жұмыс жасауды білу қажет. Сол арқылы сабақты цифрландыра түсеміз, яғни модельдейміз. А. Жұбанов өзінің еңбегінде модельдеуге мынандай анықтама береді: «Модель ұғымының анықтамасы бойынша, модель қайсыбір жүйені қайта туындатады. Ондай жүйе өзара байланыста тұратын және бүтіндік сипатта қызмет ететін элементтер немесе бөліктерден тұрады» [Жұбанов, 2013: 54]. Білім беру жүйесін цифрландыруды зерттеу әдістемесі жаңа цифрлық контекстер мен концепцияларды зерттеудің өзекті ғылыми бағытына айналуда. Бұл жөнінде И.В. Дорофеевтің: «Модельдеу әдісі – ғылымдағы орталық зерттеу әдісі. Ғылымдағы модельдеу – объектінің моделін құрастыру арқылы оның қасиеттерін анықтау» дей келе оны толықтыра түседі: «Модельдеу әдісі әдетте таңбалық жүйелерге сүйенеді, бірақ тілдің өзі белгі жүйесі, т.б. Сөздерді пайдалана отырып, сөздерді үлгілейміз. Тіл біліміндегі модельдеудің негізгі мақсаты – тұлғаның тұтас тілдік қабілетін модельдеу» [Дорофеева, 2015]. «Лингвистикалық модельдеуде» сөйлеу қызметі моделінің пішінін екі түрде қарастырады. Оның біріншісі – семантикасыз немесе тек грамматиканы игеруге ғана «еліктеуші» таза синтаксистік модель. Екіншісі – мағыналы сөйлемдерді түсіндіре білу, яғни оларды дұрыс құра да білу мүмкіндігіне еліктейтін – семантикалық модельдер» [Откупщикова, 1996].

Оқытуда модельдеуді қолдану – сабақты түрлендіру, оқушылардың қызығушылығын арттырады. SAMR моделі бойынша кітапты арнайы бағдарламаға ауыстырамыз. Бұлай ауыстыруымыздың себебі, цифрлы технологиялардың берер мүмкіндігінің көптігі. Оқушылар кітапта берілген тапсырманы оқып қана қоймай, практикалық тапсырмаларды орындайды. Барлық мәліметтерімізді «Веб-квест» түрінде жинақтап, оқушыға ұсынамыз: https://www.bookwidgets.com/play/zHedIAF2-iQAE--5fWgAAA/3E6XP3M/m-shhur-zhusip-ko?teacher_id=4615937238499328. Оқулықта берілген барлық мәліметті цифрлы технологиялармен модельдеп, жаңа форматта ұсынамыз [Амангелді, 2024: 117].

Біз оқитын мәтіндер цифрлық ортада үнемі кездесетін мультимодальды мәтіндер: элеуметтік желілердегі жазбалар мен пікірлер, твиттер мен ұзақ оқулар, блогтар мен влогтар, электрондық хаттар мен қысқа хабарламалар сияқты сандық жанрлар гетерогенді семиотикалық сипатқа ие. Бірнеше белгі жүйесінен тұратын мұндай цифрлық мәтіндерді қабылдау баспа мәтінді қабылдаудан ерекшеленеді. Цифрлық оқу үдерісі цифрлық мәтіннің құбылысын құраушы қасиеттерімен анықталатын нақты стратегиялармен және заңдылықтармен сипатталады. Күннен-күнге цифрлы технологияның дамуы бізге жаңа дүниелерді әкеледі. [Амангелді, 2024: 92].

Қорытынды

Жоғарыда айтылғандардың барлығының негізінде мұғалімге енгізу ортасына емес, цифрлық білім беру ресурстарын дидактикалық қолдауды дамытуға толық назар аударуға мүмкіндік беретін цифрлық білім беру ресурстарын дамыту әдістемесі ұсынылды. Ақпараттық технологиялардың білім беру жүйесінде орын алуы бұрыннан келе жатқан үдеріс. Ұрпаққа білім беруде, олардың сапалы білім алуына ықпал ету үшін мұғалім әрдайым дамуы үстінде болу керек. Соның ішінде, цифрлық сауаттылықты жете меңгеруі тиіс. Сабақ оқыту кезеңінде, түрлі технологияларды меңгере отырып оқушыларды қызықтыра білсе, ол білім алуда белгілі бір жетістікке жете алады. Жаңа технологиялары оқу үрдісіне енгізу, білім алушылардың оқу материалдарын игеру жылдамдығы мен сапасын арттырады. Сабақ беру форматын өзгерту арқылы күтілетін нәтиже, бұл технологиялар оқушылардың шығармашылық пікірталасқа, бірлескен ізденістерге, оқытудың жаңа формаларына, шығармашылықпен жұмыс істеуге бет бұру. Бұл Ахмет Байтұрсынұлының бала оқытуда басты назарға алған «баулып оқытуды» көздейміз.

Әдебиеттер

Байтұрсынұлы А. Алты томдық шығармалар жинағы. Мақалалар, хаттар, А.Байтұрсынұлы туралы құжаттар мен материалдар. – Алматы: «Ел-шежіре», – 2013. – Т. VI. – 384 б.

Амангелді А.Ж. Қожа Ахмет Ясауи шығармаларын оқытудың моделі / «Ғасыр данасы – Қожа Ахмет Ясауи» халықаралық ғылыми-әдістемелік конф. республикалық кезеңінің материалдары. – Астана, 2024. – 639 б.

Амангелді А.Ж. Мәшһүр Жүсіп Көпеевтің шығармаларын оқытудың цифрлы әдісі / Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының 165 жылдығына орай өтетін «Мәшһүр Жүсіп әлемі» республикалық ғылыми-тәжірибелік конф. материалдары. – Астана, 2024. – 539 б.

Дорофеева И.В. Общенаучный метод моделирования и специфика его применения в лингвистике // Вестник Московской международной академии. – 2015. – №2. – С. 48-52.

Суркова Н.Е. Методика разработки и использования цифровых образовательных ресурсов при дистанционном обучении в учреждении среднего профессионального образования: дис. кан. пед. наук. – Москва, 2007. – 152 с.

Ефимова Е.А. Каким должно быть цифровое домашнее задание: обзор зарубежных исследований // Информатика и образование. – 2021. №6. – С. 51-59.

Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. – Алматы: Ғылым, 1999. – 581 б.

Жұбанов А.Қ. Қолданбалы лингвистика: формалды модельдер: оқу құралы. – Алматы «Қазақ университеті», 2006. – 277 б.

Жұбанов А.Қ. Компьютерлік лингвистикаға кіріспе: оқу құралы. – Алматы: «КИЕ», 2013. – 204 б.

Откупщикова М.И. Моделирование языка / Прикладное языкознание: Учебник. Отв. редактор А.С.Герд. СПб.: Изд-во С.-Петербург. Ун-та, 1996. – С. 100-112.

References

Bajtursynuly A. Alty tomdyq shygarmalar zhinagy. Makalalar, hattar, A. Bajtursynuly turaly quzhattar men materialdar. – Almaty: «El-shezhire», – 2013. – T. VI. – 384 b. [In Kazakh]

Amangeldi A.Zh. Qozha Ahmet Yassauy shygarmalaryn oqytudyn modeli / «Fasyr danasy – Qozha Ahmet Yasauy» halyqaralyq gylymi-adistemelik konf. respublikalyq kezeninin materialdary. – Astana, 2024. – 639 b. [In Kazakh]

Amangeldi A.Zh. Mashhyr Zhysip Kopeevtin shygarmalaryn oqytudyn cifrly adisi / Mashhyr Zhysip Kopejulyynyn 165 zhyldygyna oraj otetin «Mashhyr Zhysip alemi» respublikalyq gylymi-tazhiribelik konf. materialdary. – Astana, 2024. – 539 b. [In Kazakh]

Dorofeeva I.V. Obshchenauchnyj metod modelirovaniya i specifika ego primeneniya v lingvistike // Vestnik Moskovskoj mezhdunarodnoj akademii. – 2015. – №2. – S. 48-52. [In Russian]

Surkova N.E. Metodika razrabotki i ispol'zovaniya cifrovyyh obrazovatel'nyh resursov pri distancionnom obuchenii v uchrezhdenii srednego professional'nogo obrazovaniya: dis. kan. ped. nauk. – Moskva, 2007. – 152 s. [In Russian]

Efimova E.A. Kakim dolzhno byt' cifrovoe domashnee zadanie: obzor zarubezhnyh issledovaniy // Informatika i obrazovanie. – 2021. №6. – S. 51-59. [In Russian]

Zhubanov Q. Qazaq tili zhonindegi zertteuler. – Almaty: Gylym, 1999. – 581 b. [In Kazakh]

Zhubanov A.Q. Qoldanbaly lingvistika: formaldy model'der: oqu quraly. – Almaty «Qazaq universiteti», 2006. – 277 b. [In Kazakh]

Zhubanov A.Q. Komp'yuterlik lingvistikaga kirispe: oqu quraly. – Almaty: «KIE», 2013. – 204 b. [In Kazakh]

Otkupshchikova M.I. Modelirovanie yazyka / Prikladnoe yazykoznanie: Uchebnik. Otv. redaktor A.S.Gerd. SPb.: Izd-vo S.-Peterburg. Un-ta, 1996. – S. 100-112. [In Russian]

A.Zh. Amangeldi^a

E-mail: Amangeldievaaruzhan07@gmail.com

*Corresponding author: Amangeldievaaruzhan07@gmail.com

K.K. Jaikbayeva^b

E-mail: Kulyash67@gmail.com

^a*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

^b*Kazakhstan-German University, Almaty, Kazakhstan*

TEACHING KAZAKH LANGUAGE METHOD OF MODELING

Annotation. The article presents a methodology for the development and use of digital educational resources, taking into account students' levels of knowledge, abilities, skills, cognitive independence, and interest in learning. The study systematically considers the process of forming an individual educational trajectory, describing the main principles and phases of its effective implementation. It is crucial to explore the effectiveness of new digital tools to enhance cognitive independence in personal development and ensure that the educational process meets the needs and capabilities of each student. Today, the use of modern digital technologies focuses on enhancing the quality of education, personalizing the educational process, and developing students' creative, cognitive, and research abilities. These technologies provide a wide range of opportunities for making various educational resources accessible to students, increasing the interactivity of the learning process, and developing students' creative potential through personalized approaches and methodological solutions. Digital tools increase students' engagement and motivation in the learning process, improving the accessibility and clarity of educational materials. The article offers recommendations for unlocking the potential of digital resources, enhancing their role in education, and applying them practically in educational institutions. The effectiveness and necessity of digital technologies for improving and developing the education system are growing daily. The modeling method simplifies the learning process and helps improve students' language proficiency.

Keywords: model, digitalization, applied linguistics, SAMR model, information technology.

For citation: Amangeldi A.Zh., Jaikbayeva K.K. Teaching kazakh language method of modeling // Philological Sciences Journal. – 2024. – Vol. 8. – №4. – Pp. 42-51.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.045>

А.Ж. Амангелді^а

E-mail: Amangeldievaaruzhan07@gmail.com

*Автор для корреспонденции: Amangeldievaaruzhan07@gmail.com

К.К. Жайықбаева^б

E-mail: Kulyash67@gmail.com

^а*Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан*

^б*Казахстанско-Немецкий Университет, Алматы, Қазақстан*

ОБУЧЕНИЕ КАЗАХСКОМУ ЯЗЫКУ МЕТОДОМ МОДЕЛИРОВАНИЯ

Аннотация. В статье представлена методология разработки и использования цифровых образовательных ресурсов, учитывающих уровень подготовки, способности, навыки, познавательную самостоятельность и интерес к обучению со стороны учащихся. Исследование системно рассматривает процесс формирования индивидуальной образовательной траектории, описывая основные принципы и этапы его эффективного осуществления. Для того, чтобы повысить познавательную самостоятельность в развитии

личности и обеспечить соответствие учебного процесса потребностям и возможностям каждого ученика, важно изучить эффективность новых цифровых инструментов. Сегодня использованию современных цифровых технологий, персонализации образовательного процесса и развитию творческих, познавательных и исследовательских способностей учащихся уделяется особое внимание. Эти технологии открывают широкие возможности для предоставления разнообразных учебных ресурсов, необходимых для обучения, увеличения интерактивности учебного процесса, а также для развития творческого потенциала учащихся через индивидуальные подходы и методологические решения. Цифровые инструменты повышают активность и мотивацию учащихся в учебном процессе, улучшая доступность и понятность учебных материалов. В статье даются рекомендации по раскрытию потенциала цифровых ресурсов, увеличению их роли в обучении и практическому применению в образовательных учреждениях. Эффективность и необходимость цифровых технологий для совершенствования и развития системы образования растет с каждым днем. Метод моделирования упрощает учебный процесс и помогает повысить уровень владения языком у учащихся.

Ключевые слова: модель, цифровизация, прикладная лингвистика, модель SAMR, информационные технологии.

Для цитирования: Амангелді А.Ж., Жайықбаева К.Қ. Обучение казахскому языку методом моделирования // *Philological Sciences Journal*. – 2024. – Vol. 8. – №4. – Pp. 42-51.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.045>

Авторлар туралы мәлімет:

Амангелді Аружан Жақыпжанқызы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің магистранты, Қ.Сәтбаев к., 2, Астана, Қазақстан

ORCID 0009-0006-3374-0955

Жайықбаева Күләш Қалқанқызы, аға оқытушы, Қазақстан-Неміс университеті, Пушкин көш., 111, Алматы, Қазақстан.

ORCID 0009-0007-7386-5549

Сведения об авторах:

Амангелді Аружан Жақыпжанқызы, магистрант Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, ул. К.Сатпаева, 2, Астана, Казахстан

ORCID 0009-0006-3374-0955

Жайықбаева Күләш Қалқанқызы, старший преподаватель, Казахстанско-Немецкий Университет, ул. Пушкина, 111, 050010, Алматы, Казахстан. ORCID 0009-0007-7386-5549

Information about the authors:

Amangeldi Aruzhan Zhakypzhankyzy, master's student, Eurasian National University named after L.N.Gumilyov, 2 K. Satpaev St., Astana, Kazakhstan

ORCID 0009-0006-3374-0955

Jaikbayeva Kulyash Kalkanovna, Senior Lecturer, Kazakh-German University, 111, Pushkin str., 050010, Almaty, Kazakhstan.

ORCID 0009-0007-7386-5549

Мақала редакцияға 20.10.2024 ж. келіп түсті;

5.11.2024 ж. рецензиядан кейін мақұлданды; 20.11.2024 ж. баспаға қабылданды.

Статья поступила в редакцию 20.10.2024 г.;

одобрена после рецензирования 5.11.2024 г.; принята к публикации 20.11.2024 г.

The article was submitted on 20.10.2024;

approved after reviewing on 5.11.2024; accepted for publication on 20.11.2024.

MPHTI 16.31.51

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.046>

Л.В. Екшембеева^{а*}

E-mail: lvek@inbox.ru. *Автор для корреспонденции: lvek@inbox.ru

У.Б. Амурова^а

E-mail: umida20012002.kz@icloud.com

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

ОБРАЗОВАНИЕ XXI ВЕКА: КАК GPT-ЧАТЫ МЕНЯЮТ ПОДХОД К ОБРАЗОВАНИЮ И ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В статье рассматриваются результаты проектного исследования, реализованного в рамках учебной дисциплины «Институциональный дискурс: технологии изучения» по образовательной программе «Русский язык и литература (7М01702)» в Казахском национальном университете им. аль-Фараби.

Объектом исследования стала практика использования технологии GPT-чатов представителями разных возрастных групп, а также их влияние на образовательный процесс. Рассматриваются ключевые преимущества GPT-чатов как средства индивидуализации и интерактивности обучения, которое имеет высокий потенциал в организации исследовательской деятельности в формате учебных проектов, что сегодня признано эффективным способом формирования профессиональных компетенций будущих специалистов. Статья подчеркивает, что GPT-чаты открывают новые горизонты для образования XXI века, делая его более доступным, адаптивным и эффективным, но вместе с тем имеют определенные негативные стороны, о которых следует предупреждать обучающихся.

Ключевые слова:

GPT-чаты, образование, обучение, искусственный интеллект, анкетирование.

Для цитирования:

Екшембеева Л.В., Амурова У.Б. Образование XXI века: как GPT-чаты меняют подход к образованию и проектной деятельности // Philological Sciences Journal. – 2024. – Vol. 8. – №4. – Pp. 52-59.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.046>

Введение

Информатизация и цифровизация всех уровней высшего профессионального образования Казахстана становится реальностью. Возможности искусственного интеллекта, его плюсы и минусы сознательно используются при моделировании и технологическом обеспечении учебного процесса.

Курс «Институциональный дискурс: технологии изучения» занимает особое место в системе базовых дисциплин в магистратуре и ориентирован на формирование профессиональной личности лингвиста, обладающего широким комплексом знаний о

структуре и разновидностях дискурса в его взаимодействии с социальными, культурно-историческими, психологическими и другими факторами. Данная дисциплина позволяет не только сформировать научно-исследовательские навыки магистрантов, но и творчески использовать новейшие технологии информатизации.

По предложению магистранта и соавтора данной статьи объектом учебного проектного исследования была определена актуальность использования чат-ботов с искусственным интеллектом, таких, как ChatGPT, в различных сферах деятельности, их влияние на общество и образование. В XXI веке технологии GPT-чатов активно развиваются, появляются все новые и усовершенствованные модели. Важное место они заняли в образовательном процессе и проектно-исследовательской деятельности.

Материалы и методы исследования

Для исследования актуальности GPT-чатов в образовании и в проектной деятельности были использованы следующие методы и приемы:

- создание фокус-группы для обсуждения и выявления общих тем и мнений о применении GPT-чатов в обучении;
- анкетирование членов фокус-групп для сбора данных о восприятии и использовании GPT-чатов;
- анализ данных: сбор и анализ данных об использовании GPT-чатов;
- выявление закономерностей и трендов развития данной технологии.

Обсуждение и результаты

В образовательной среде GPT-чаты в последние годы находят широкое применение, которое обусловлено технологическим прогрессом и уникальными возможностями генерации текстов любой сложности. В основу нашего проектного исследования легла гипотеза о том, что умение профессионально работать с этой моделью – это требование современной эпохи, поэтому необходим поиск и анализ позитивных и негативных сторон, а также разработка рекомендации для работы с этой моделью при изучении учебных дисциплин и в проектной деятельности.

В чем положительная сторона GPT-чатов? Прежде всего они могут стать хорошим инструментом для индивидуализации обучения, а также они способны отвечать на вопросы студентов, разъяснять сложные темы и предоставлять дополнительные материалы для самостоятельного изучения. Однако здесь также кроется и опасность неточной подачи материала, поэтому важно проверять и критически осмысливать литературу по теме.

GPT-чаты могут использоваться для создания интерактивных образовательных платформ, а при профессиональном овладении этим инструментарием, можно разработать мини проекты, определить цель и скорректировать перспективы исследования. При этом в этом случае есть возможность адаптировать исследовательские проекты под уровень знаний обучающихся и учитывать их потребности.

Как известно, проектная деятельность – это важная составляющая современного образовательного процесса. Она способствует развитию творческого мышления, навыков командной работы и способности к самостоятельному решению проблем. По мнению В.А. Слестелина, проектная деятельность позволяет ученикам не только освоить теоретические знания, но и применять их на практике, развивая навыки исследования и самостоятельной работы (Слестелин, В.А. «Педагогика и проектная деятельность»). В этом случае GPT-чаты позволяют упростить и обогатить этот процесс и становятся помощниками в исследовательской работе, поскольку они способны быстро находить и анализировать информацию, помогать формулировать цель и задачи и приводить аргументы. Это позволяет экономить время на общеизвестных фактах, и углубиться в свое исследование.

Использование GPT-чатов в образовательном процессе и проектной деятельности также позволяет повысить доступность образования, делая его более персонализированным и адаптивным. Вместе с тем, применение GPT-чатов сталкивается с определенными вызовами. Например, возникают вопросы, связанные с приватностью и безопасностью данных, особенно, когда речь идет о детях младшего школьного возраста и подростках, которые легко и быстро обучаются всем технологическим новшествам. Крайне важно объяснять обучающимся позитивные и негативные стороны применения GPT-чатов и этические нормы использования искусственного интеллекта во избежание возможных злоупотреблений. Нами был разработан проект, направленный на выявление актуальности чата GPT в современном образовательном и официально-деловом пространстве.

Тема проекта: Актуальность чата GPT

Цель проекта: Определить актуальность использования чат-ботов с искусственным интеллектом, таких, как ChatGPT, в различных сферах деятельности, исследовать их влияние на общество, образование. Для решения данной цели были определены следующие задачи:

1. Оценить текущий уровень использования чата GPT в разных отраслях.
2. Выявить преимущества и ограничения применения ChatGPT.
3. Исследовать, как взаимодействие с ChatGPT влияет на пользователей (обучение, принятие решений, упрощение задач).
4. Подготовить аналитический отчет с выводами по проекту.
5. Разработать рекомендации по улучшению доступности, безопасности и эффективности чата GPT.

В процессе проекта мы разработали анкеты, которые разослали, людям разного возраста и разных специальностей. Анкетирование состояло из ряда вопросов, которые представлены в таблице №1.

Таблица № 1 – Цель и частота использования

Плюсы ChatGPT			Минусы ChatGPT			Классификация примеров		
Оперативность	Удобство	Другое	Недостоверность информации	Лимит поиска	Вредное воздействие на ментальность	Быстрая подача информации	Для учебных задач и написания работ	В организации мероприятий и других контекстах
16/40%	10/25%	14/35%	12/30%	10/25%	13/32%			
М-9 Д-7	М-3 Д-7	М-7 Д-7	М-5 Д-7	М-7 Д-3	М-7 Д-6			

Таблица № 2 Позитивные и негативные стороны использования ChatGPT

Пол		Образование		Частота использования ChatGPT:				Цель использования ChatGPT:			
М	Ж	Среднее	Высшее	Ежедневно	Несколько раз в неделю	Редко	Никогда	Образование	Работа	Творчество	Развлечение
20	20	20	20	13/32,5%	17/42,5%	8/20%	2/5%	27/67,5%	6/15%	1/2,5%	6/15%
				М-7 Д-6	М-7 Д-10	М-5 Д-3	М-2 Д-0	М-16 Д-11	М-3 Д-3	Д-1	М-6

Как видим из таблиц, и как показали результаты анкетирования, ежедневно чатом GPT пользуются 32,5% опрошенных, из них 17,5% мужского пола, а 15% женского пола. Несколько раз в неделю обращаются к услугам этого чата 42,5% участников, из них 17,5% мужского пола, а 25% женского пола. Очень редко пользуются чатом 20% опрошенных, из них 12,5% мужского пола, а 7,5% женского пола. И никогда не пользовались чатом GPT 5% опрошенных и это мужчины (таблица № 2).

Результаты анкетирования показали, что чат GPT используется с разными целями, наиболее часто с образовательной целью – 67,5%. Из них 40% лиц мужского и 27,5% женского пола. С целью использования информации в работе – 15%, из них 7,5% мужчин и 7,5% женщин. С целью развлечения используют – 15% пользователей преимущественно мужского пола. К сожалению, с целью стимулирования творческого мышления среди опрошенных, чатом GPT пользуется только 1 человек из 40, что составляет 2,5% всех пользователей.

Интервьюируемые отмечали, как плюсы, так и минусы чата. К плюсам чата GPT были отнесены оперативность – 40% опрошенных, из них 22,5% мужского пола, 17,5% женского пола. Следующим его плюсом отметили, удобство в использовании – 25%, из них 7,5% мужского пола, 17,5% женского пола. 35% опрошенных указали другие плюсы чата GPT, например: четкость и структурированность информации.

Также были перечислены минусы чата GPT. 32% (17% мужчин и 15% женщин) опрошенных указали на то, что чат GPT отрицательно воздействует на здоровье, в том числе и ментальное. Недостоверность информации также была указана как один из минусов – 30% опрошенных, из них 12,5% мужского пола, 17,5% женского. 25% (17,5% мужчин, 7,5% женщин) опрошенных утверждают, что минусом чата GPT является также лимит поиска.

Участники анкетирования указали конкретные примеры успешного и неуспешного использования чата GPT в своей деятельности. Успешность – 67%, он помогал при подбории тем для проектов, статей; анализировал художественные произведения; помогал с изучением иностранных языков и много других примеров. Но были и не успешные моменты – 37%, чат GPT не смог создать таблицу; не описал редкую историческую технику; выдал неверную информацию о биологии и т.д.

Современная молодежь Казахстана, судя по проведенным опросам, считает важным идти в ногу с меняющимся миром и отмечает, что использование искусственного интеллекта позволяет обрабатывать большое количество информации за короткое время, что ускоряет поиск решений и выполнение задач. Это также позволяет адаптироваться к потребностям обучающихся, предоставляя персонализированные рекомендации, и, что особенно привлекательно, использовать их как образовательные инструменты и материалы. Это своего рода виртуальный помощник, однако следует помнить о конфиденциальности и безопасности данных, а также о соблюдении этических норм и стандартов.

Заключение

В современном образовании и проектной деятельности последнего времени открываются новые горизонты, связанные с возможностью использования технологии GPT-чатов для учеников и преподавателей. Несмотря на отдельные отрицательные стороны этой технологии искусственного интеллекта, использование его в обучении русскому языку и проектной деятельности позволяет сделать сам процесс обучения эффективным и доступным, однако следует помнить об этических нормах и избегать злоупотреблений в этой области. В результате анализа чата GPT мы пришли к выводу, что он представляет собой актуальный способ решения проблем в современном обществе так как, эта инновационная модель доступна, оперативна и эффективна в критических ситуациях.

Проведенное нами анкетирование среди обучающихся, использующих чат GPT, показало, что чаще всего услугами данного чата пользуются мужчины для работы или развлечения. Но в сфере образования чаще чатом GPT пользуются женщины. При этом и

мужчины, и женщины отмечают, что результаты коммуникации с чатом GPT не всегда достоверны и недостаточно полные, особенно если предметом обсуждения являются объекты естественных наук. Тем не менее, школьники и студенты отмечают, как положительные качества бота доступность, оперативность поиска и направленность на творческое осознание поставленных проблем, хотя предложенные ботом способы реализации не всегда эффективны и корректны. Также участники анкетирования предложили идеи для улучшения качества коммуникации бота с пользователем: усилить подлинность и объективность предлагаемой информации с учетом контекста ее функционирования, увеличить лимит бесплатного использования чата.

Таким образом, перед педагогами нашей эпохи стоит сложная задача успевать за стремительно меняющимися технологиями, исследовать их и разумно использовать в своей практике. Образование в XXI веке – это технологические вызовы, учет которых необходим педагогам и исследователям.

Литература

Шобонов Н.А., Булаева М.Н., Зиновьева С.А. Искусственный интеллект в образовании: взгляды и вызовы / А.А. Горелов, И.Н. Сафонов. – Москва: Просвещение, 2023. – 215 с.

Смирнов Д.В. Генеративные языковые модели и их применение в образовательных средах / Д.В. Смирнов, А.П. Фролова. – Казань: Казанский университет, 2023. – 204 с.

Сябитова К.С. Искусственный интеллект в системе профессионального образования / К.С. Сябитова, О.Н. Филатова // Профессиональное самоопределение молодежи инновационного региона: проблемы и перспективы. – Красноярск – Челябинск – Нижний Новгород. – Москва. – 2023. – С. 132-134

Петров Ю.Н. Познавательное направление развития цифровизации профессионального образования / Ю.Н. Петров, М.В. Фирсов, О.Н. Филатова // Известия Балтийской государственной академии рыбопромыслового флота. – 2020. – № 2 (52). – С. 7-11

Фирсов, М.В. Опережающие обучение навыкам будущего (Future Skills) посредством разработки компьютерных тренажеров и цифровых ассистентов с искусственным интеллектом / М.В. Фирсов, О.Н. Филатова, А.В. Гуцин // Известия Балтийской государственной академии рыбопромыслового флота. – 2020. – №3(53).

Филатова О.Н. Применение нейросетей в профессиональном образовании / О.Н. Филатова, М.Н. Булаева, А.В. Гуцин // Проблемы современного педагогического образования. – 2022. – №77-3. – С.243-245

Филатова О.Н. Инновации в профессиональном образовании / О.Н. Филатова, С.А. Зиновьева, М.В. Гринина // Проблемы современного педагогического образования. – 2022. – № 77-2.

Екшембеева Л.В., Нуршаихова Ж.А., Мусаева Г.А. Дискурс как инструмент социальных практик // Актуальные проблемы языковой коммуникации. – 2015. – №1(042) URL: <file:///C:/Users/nursu/Downloads/diskurs-kak-instrument-sotsialnyh-praktik.pdf> (дата обращения: 03.08.2024)

Сластенин, В.А. Педагогика и проектная деятельность в образовательном процессе. — М.: Просвещение, 2016.

Бычкова Е. Самый умный город. Как школы используют современные технологии? // Аргументы и факты. – 2017. – № 4. – С. 20.

Дж. Дьюи. Демократия и образование: Пер. с англ. – М.: Педагогика-Пресс, 2000.

Горлицкая С.И. История метода проектов // Компьютерные инструменты в образовании. – 2001. – № 5. – С. 4-6.

References

Shobonov N.A., Bulaeva M.N., Zinov'eva S.A. Iskusstvennyj intellekt v obrazovanii: vzglyady i vyzovy / A.A. Gorelov, I.N. Safonov. – Moskva: Prosveshchenie, 2023. – 215 s. [in Russian]

Smirnov D.V. Generativnye yazykovye modeli i ih primeneniye v obrazovatel'nyh sredah / D.V. Smirnov, A.P. Frolova. – Kazan': Kazanskij universitet, 2023. – 204 s. [in Russian]

Syabitova K.S. Iskusstvennyj intellekt v sisteme professional'nogo obrazovaniya / K.S. Syabitova, O.N. Filatova / Professional'noe samoopredeleniye molodezhi innovacionnogo regiona: problemy i perspektivy. – Krasnoyarsk – CHelyabinsk – Nizhnij Novgorod. – Moskva. – 2023. – S. 132-134. [in Russian]

Petrov YU.N. Poznavatel'noe napravleniye razvitiya cifrovizacii professional'nogo obrazovaniya / YU.N. Petrov, M.V. Firsov, O.N. Filatova // Izvestiya Baltijskoj gosudarstvennoj akademii rybopromyslovogo flota. – 2020. – № 2 (52). – S. 7-11. [in Russian]

Firsov, M.V. Operezhayushchie obuchenie navykam budushchego (Future Skills) posredstvom razrabotki komp'yuternyh trenazherov i cifrovyh assistentov s iskusstvennym intellektom / M.V. Firsov, O.N. Filatova, A.V. Gushchin // Izvestiya Baltijskoj gosudarstvennoj akademii rybopromyslovogo flota. – 2020. – №3(53). [in Russian]

Filatova O.N. Primeneniye nejrosetej v professional'nom obrazovanii / O.N. Filatova, M.N. Bulaeva, A.V. Gushchin // Problemy sovremennogo pedagogicheskogo obrazovaniya. – 2022. – №77-3. – S.243-245. [in Russian]

Filatova O.N. Innovacii v professional'nom obrazovanii / O.N. Filatova, S.A. Zinov'eva, M.V.Grinina // Problemy sovremennogo pedagogicheskogo obrazovaniya. – 2022. – № 77-2. [in Russian]

Ekshembeeva L.V., Nurshaihova ZH.A., Musaeva G.A. Diskurs kak instrument social'nyh praktik // Aktual'nye problemy yazykovoj kommunikacii. – 2015. – №1(042) URL: file:///C:/Users/nursu/Downloads/diskurs-kak-instrument-sotsialnyh-praktik.pdf (data obrashcheniya: 03.08.2024) [in Russian]

Slastenin V.A. Pedagogika i proektnaya deyatel'nost' v obrazovatel'nom processe. — M.: Prosveshchenie, 2016. [in Russian]

Bychkova E. Samyj umnyj gorod. Kak shkoly ispol'zuyut sovremennyye tekhnologii? // Argumenty i fakty. – 2017. – № 4. – S. 20. [in Russian]

Dzh. D'yui. Demokratiya i obrazovanie: Per. s angl. – M.: Pedagogika-Press, 2000. [in Russian]

Gorlickaya S.I. Istoriya metoda proektov // Komp'yuternye instrumenty v obrazovanii. – 2001. – № 5. – S. 4-6. [in Russian]

Л.В. Екшембеева^а

E-mail: lvek@inbox.ru. *Байланыс үшін автор: lvek@inbox.ru

У.Б. Амурова^а

E-mail: umida20012002.kz@icloud.com

^аӘл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

XXI ҒАСЫРДАҒЫ БІЛІМ: ГРТ ЧАТТАРЫ БІЛІМ БЕРУ МЕН ЖОБАЛЫҚ ҚЫЗМЕТКЕ ДЕГЕН КӨЗҚАРАСТЫ ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТЕДІ

Аңдатпа. Мақалада әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде "Орыс тілі мен әдебиеті (7M01702)" білім беру бағдарламасы бойынша "Институционалдық дискурс: зерттеу технологиялары" оқу пәні шеңберінде іске асырылған жобалық зерттеудің нәтижелері қарастырылады.

Зерттеу нысаны әртүрлі жас топтары өкілдерінің GPT-чат технологиясын қолдану тәжірибесі, сондай-ақ олардың білім беру процесіне әсері болды. GPT чаттарының негізгі артықшылықтары оқыту жобалары форматында зерттеу қызметін ұйымдастыруда жоғары әлеуетке ие оқытуды даралау және интерактивтілік құралы ретінде қарастырылады, бұл бүгінде Болашақ мамандардың кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастырудың тиімді әдісі ретінде танылды. Мақалада GPT чаттары XXI ғасырдағы білім берудің жаңа көкжиектерін ашатынын, оны қол жетімді, бейімделгіш және тиімді ететінін, бірақ сонымен бірге білім алушыларға ескертуге болатын белгілі бір жағымсыз жақтары бар екенін атап көрсетеді.

Тірек сөздер: GPT-чаттар, білім беру, оқыту, жасанды интеллект, сауалнама.

Сілтеме жасау үшін: Екшембеева Л.В., Амурова У.Б. XXI ғасырдағы білім: GPT чаттары білім беру мен жобалық қызметке деген көзқарасты қалай өзгертеді // *Philological Sciences Journal*. – 2024. – Vol. 8. – №4. – Pp. 51-59.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.046>

L.V. Ekshembееva^{a*}

E-mail: lvek@inbox.ru. *Corresponding author: lvek@inbox.ru

U.B. Amurova^a

E-mail: umida20012002.kz@icloud.com

^a *Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan*

EDUCATION OF THE 21ST CENTURY: HOW GPT CHATS ARE CHANGING THE APPROACH TO EDUCATION AND PROJECT ACTIVITIES

Annotation. The article discusses the results of a project study implemented within the framework of the academic discipline "Institutional Discourse: learning technologies" in the educational program "Russian Language and Literature (7M01702)" at the al-Farabi Kazakh National University.

The object of the study was the practice of using GPT chat technology by representatives of different age groups, as well as their impact on the educational process. The article considers the key advantages of GPT chats as a means of individualization and interactivity of learning, which has a high potential in organizing research activities in the format of educational projects, which is now recognized as an effective way to form the professional competencies of future specialists. The article emphasizes that GPT chats open up new horizons for education in the 21st century, making it more accessible, adaptive and effective, but at the same time they have certain negative sides that students should be warned about.

Keywords: GPT-chats, education, training, artificial intelligence, questionnaires

For citation: Ekshembееva L.V., Amurova U.B. Education in the XXI Century: how GPT chats change the approach to education and project activities // *Philological Sciences Journal*. – 2024. – Vol. 8. – №4. – Pp. 51-59.

DOI <https://doi.org/10.52081/PhSJ.2024.v08.i4.046>

Сведения об авторах

Екшембеева Людмила Владимировна, доктор филологических наук, профессор кафедры русской филологии и мировой литературы Казахского национального университета имени аль-Фараби, 050040, Алматы, пр. ал-Фараби, 71, Казахстан

ORCID 0000-0001-9236-7982

Амурова Умида Бахромовна, магистрант 2 курса, специальность «Русский язык и литература», Казахский национальный университет имени аль-Фараби, 050040, Алматы, пр. ал-Фараби, 71, Казахстан

ORCID: 0009-0000-4441-836X

Авторлар туралы мәліметтер

Екшембеева Людмила Владимировна, филология ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің орыс филологиясы және әлем әдебиеті кафедрасының профессоры, 050040, Әл-Фараби даңғылы, 71, Алматы Қазақстан.

ORCID 0000-0001-9236-7982

Амурова Умида Бахромовна, 2 курс магистранты, "Орыс тілі мен әдебиеті" мамандығы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, 050040, әл-Фараби даңғылы, 71, Алматы, Қазақстан.

ORCID: 0009-0000-4441-836X

Information about the authors

Ekshembееva Lyudmila Vladimirovna, Ph.D., Professor of the Department of Russian Philology and World Literature, 050040, Al-Farabi Kazakh National University, 71 Al-Farabi Avenue, Almaty, Kazakhstan.

ORCID 0000-0001-9236-7982

Amurova Umida Bakhromovna, 2nd year Master's student, specialty "Russian Language and Literature", Al-Farabi Kazakh National University, 050040, 71 Al-Farabi Avenue, Almaty, Kazakhstan.

ORCID 0009-0000-4441-836X

Мақала редакцияға 14.10.2024 ж. келіп түсті;

1.11.2024 ж. рецензиядан кейін мақұлданды; 12.11.2024 ж. баспаға қабылданды.

Статья поступила в редакцию 14.10.2024 г.;

одобрена после рецензирования 1.11.2024 г.; принята к публикации 12.11.2024 г.

The article was submitted on 14.10.2024;

approved after reviewing on 1.11.2024; accepted for publication on 12.11.2024.

МАҚАЛАНЫ РӘСІМДЕУГЕ ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

1. Журналға мақала беру үшін авторлар <https://vestnik.korkyt.kz/fil/> веб-сайтына тіркеліп өз мақалаларын жүктеуі тиіс.

2. Жарияланым тілі: қазақ, ағылшын, орыс.

3. Мақаланың көлемі – метадеректерсіз 5-8 бет.

4. Мақала мәтіні келесі тәртіп бойынша рәсімделеді:

• Автордың/авторлардың аты-жөні (екі және одан көп авторлар болған жағдайда *Байланыс үшін автор көрсетіледі), беттің ортасында, қалың кіші қаріптермен жазылады.

• Қызмет орны, қаласы, елі, электронды поштасы; беттің ортасында, курсивті қаріп.

• Мақаланың атауы – беттің ортасында, шегініссіз, қалың кіші қаріптер.

• Аннотация (180-200 сөз). Мақала тіліндегі тірек сөздер (9-10 сөз).

• Мақала мәтіні.....

• Әдебиеттер тізімі (мақала тілінде) және Reference ағылшын тілінде.

• Аннотация және тірек сөздер басқа екі тілде (таяу және алыс шетел авторлары бұл деректерді ағылшын және орыс тілдерінде бере алады, қазақ тіліне журналдың редакциясы аударады).

• Мақала соңында автор туралы ақпарат үш тілде (қазақ, ағылшын, орыс): аты-жөні (толық), ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы, лауазымы, ЖОО (ғылыми ұйым) атауы, мекен-жайы, қаласы, елі және Orcid немесе Scopus ID болуы міндетті.

5. Мәтінді, формулаларды және кестелерді теру үшін Windows жүйесіне арналған Microsoft Word редакторы пайдаланылады. Мәтін редакторының параметрлері: барлық шеті – 2 см; ені бойынша теңестіріледі; қарпі – Times New Roman, өлшемі – 12; жоларалық интервал – 1,15; абзацтық шегініс – 1 см; беттің кескіні – кітап үлгісінде.

6. Әдебиеттер тізіміндегі тиесілі дереккөздерге жасалатын мәтіндегі сілтемелер шаршы жақша ішінде бірінші авторы, басылған жылы, бет(тер) саны көрсетіліп рәсімделеді, мысалы:

1. [Ваджибов, 1999: 45] немесе [Ваджибов, 1999: URL].

2. Егер 2 немесе одан да көп автор болса:

а) [Ваджибов және т.б., 1999: 45] немесе ә) [Шаймерденова, Аманжолова, Бурибаева, 2021: 10].

3. Егер тікелей сілтеме жасалмаған болса: [Ваджибов, 2022]. Тізімнің қарпі – Times New Roman, өлшемі – 12, абзацтың алғашқы тармақ шегерімі –1,25 см, жолдан жолға көшу арқылы ені бойынша теңестіріледі.

7. Әдебиеттер тізімі екі үлгіде:

1) мақала тілінде алфавиттік рет бойынша нөмірленбей беріледі;

2) латынша транслитерациясы, оның шеңберінде тік жақша ішінде ағылшын тіліндегі аудармасы ұсынылады (Reference үлгісін қараңыз).

8. Талаптар ғылыми шолулар, рецензиялар мен есімнамаларға қатысты да қолданылады.

9. Қолжазба орфографиялық және синтаксистік қателердің болмауы мен техникалық безендіру тұрғысынан мұқият тексерілуі тиіс. Техникалық талаптарға сай келмейтін мақалалар пысықтауға қайтарылады. Пысықтауға қайтару қолжазба жариялануға қабылданған жоқ дегенді білдірмейді. Мақаланы безендіру үлгісі XFTAP 03.91.03 (мына сілтеме бойынша анықталады: <http://grnti.ru/>).

REQUIREMENTS FOR THE ARTICLE

1. Authors wishing to publish in the journal must register and upload the article on the website <https://vestnik.korkyt.kz/fil/>

2. Languages of publications: Kazakh, English, Russian.

3. The volume of the article – 5-8 pages, without metadata.

4. Scheme of articles construction:

• Full name of the author/authors (if there are two or more authors the *Corresponding author is indicated), center alignment, bold lower-case letters.

• Place of work, city, country; e-mail; center alignment, timid.

• Article title-centered, without indentation, bold lowercase letters.

• Abstract (180-200 words). Keywords (9-10 words) in the language of the article. • Text of article

• Reference (in the language of the article) and in English.

• Abstract and keywords in two other languages (authors from near and far abroad can provide this data in English and Russian, and they are translated into Kazakh by the editorial Board of the journal). Information about the author/authors at the end of the article is given in three languages (English, Kazakh, Russian): Full name, academic degree, academic title, position, university name, address, city, country, ORCID or Scopus ID.

5. Use the Microsoft Word editor for Windows to type text, formulas, and tables. Text editor parameters: margins-2 cm on all sides; width alignment; font-Times New Roman, size12; line spacing-1.15; paragraph indent-1 cm; page orientation-book.

6. References to cited works in the text are square brackets given in brackets, indicating the first author of the work, year of publication: number of page(s). For example:

1. [Vadjibov, 1999: 45) or [Vadzhibov, 1999: URL];

2. If two or more authors:

a) [Vajibov et al., 1999: 45) or b) [Shaimerdenova, Amanzholova, Buribayeva, 2021: 10];

3. If there is no direct link: [Vajibov, 2022]. The font of the list itself is Times New Roman, size-12, the first line of the paragraph-with a protrusion of 1.25 cm, width alignment with hyphenation.

7. The list of references is provided in two versions:

1) in alphabetical order without numbering in the language of the article;

2) Latin transliteration, in which the English translation is given in square brackets (see sample: References).

8. Requirements apply to scientific reviews and personalities.

9. The article should be thoroughly checked for spelling and syntax errors and technical requirements. Articles that do not meet the technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the manuscript has not been accepted for publication. A sample of an article IRSTI 03.91.03 (defined by the link <http://grnti.ru/>)

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЬИ

1. Авторы, желающие публиковаться в журнале, должны пройти регистрацию и загрузить статью на сайте <https://vestnik.korkyt.kz/fil/>

2. Язык публикаций: казахский, английский, русский.

3. Объем статьи – 5-8 стр., без метаанных.

4. Статья оформляется в следующем порядке:

- Ф.И.О. автора/авторов (при наличие двух и более авторов указывается *Автор для корреспонденции), выравнивание по центру, жирные строчные буквы. •Место работы, город, страна, e-mail; выравнивание по центру, курсив

- Название статьи – по центру, без отступа, жирные строчные буквы.

- Аннотация (180-200 слов). Ключевые слова (9-10 слов) на языке статьи.

- Текст статьи

- Литература (на языке статьи) и Reference на английском языке.

- Аннотация и ключевые слова на двух других языках (авторы из ближнего и дальнего зарубежья эти данные могут дать на английском и русском языках, на казахский язык переводятся редакцией журнала).

- Информация об авторе/ авторах в конце статьи дается на трех языках (русском, казахском, английском): Ф.И.О. (полностью), ученая степень, ученое звание, должность, название вуза, адрес, город, страна, ORCID или Scopus ID.

5. Для набора текста, формул и таблиц используется редактор Microsoft Word для Windows. Параметры текстового редактора: поля – 2 см со всех сторон; выравнивание по ширине; шрифт – Times New Roman, размер – 12; межстрочный интервал – 1,15; абзацный отступ – 1 см; ориентация листа – книжная.

6. Ссылки в тексте на соответствующий источник из списка литературы оформляются в круглых скобках с указанием первого автора работы, года издания, номера страниц(-ы), например:

1. [Ваджибов, 1999: 45] или [Ваджибов, 1999: URL]

2. Если 2 и более автора:

а) [Ваджибов и др., 1999: 45] или б) [Шаймерденова, Аманжолова, Бурибаева, 2021: 10];

3. Если нет прямой ссылки: [Ваджибов, 2022]. Шрифт самого списка – Times New Roman, размер – 12, абзац – отступ 1,25, выравнивание по ширине с переносами.

7. Список литературы предоставляется в двух вариантах: 1) по алфавиту без нумерации на языке статьи; 2) латинской транслитерацией, в рамках которого в квадратных скобках дается перевод на английский язык (см. Образец: Reference).

8. Требования распространяются на научные обзоры, рецензии и персоналии.

9. Статья должна быть тщательно выверена на орфографические и синтаксические ошибки и техническое оформление. Статьи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись не принята к публикации. Образец оформления статьи МРНТИ 03.91.03 (определяется по ссылке: <http://grnti.ru/>)

PHILOLOGICAL SCIENCES JOURNAL

2023 жылдан бастап шығады
Издается с 2023 года
Published since 2023

Жылына төрт рет шығады
Издается четыре раза в год
Published four times a year

Редакцияның мекенжайы:

120014, Қызылорда қаласы,
Әйтеке би көшесі, 29 «А»,
Қорқыт Ата атындағы
Қызылорда университеті
Телефон: (7242) 27-60-27
Факс: 26-27-14
E-mail:
Philological_Journal@korkyt.kz
Web-site: <https://vestnik.korkyt.kz/>

Адрес редакции:

120014, город Кызылорда, ул.
Айтеке би, 29 «А»,
Кызылординский университет
имени Коркыт Ата
Телефон: (7242) 27-60-27
Факс: 26-27-14
E-mail:
Philological_Journal@korkyt.kz
Web-site: <https://vestnik.korkyt.kz/>

Address of edition:

120014, Kyzylorda,
29 «A» Aiteke bie str.,
Korkyt Ata Kyzylorda
University
Tel: (7242) 27-60-27
Fax: 26-27-14
E-mail:
Philological_Journal@korkyt.kz
Web-site: <https://vestnik.korkyt.kz/>

Құрылтайшысы: Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті
Учредитель: Кызылординский университет имени Коркыт Ата
Founder: Korkyt Ata Kyzylorda University

Жарияланған мақала авторларының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді. Мақала мазмұнына автор жауап береді. Қолжазбалар өңделеді және авторға қайтарылмайды. Журналда жарияланған материалдарды сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.

Опубликованные статьи не отражают точку зрения редакции. Автор несет ответственность за содержание статьи. Рукописи редактируются и авторам не возвращаются. Материалы, опубликованные в журнале, не могут быть воспроизведены без ссылки.

The published articles do not reflect the editorial opinion. The author is responsible for the content of the article. Manuscripts are edited and are not returned the authors. Materials published in the journal can not be republished without reference.

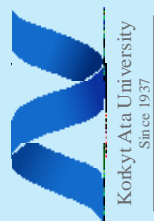
Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі
2023 жылы 31 наурызда №KZ70VPY00067251 берілген
бұқаралық ақпарат құралын есепке алу куәлігі

Техникалық редакторы: Абуова Н.А.
Компьютерде беттеген: Махаш А.

Теруге 23.12.2024 ж. жіберілді. Басуға 25.12.2024 ж. қол қойылды.
Форматы 60 × 841/8. Көлемі 4 шартты баспа табақ. Индекс 76219.
Таралымы 50 дана. Тапсырыс 0198. Бағасы келісім бойынша.

Сдано в набор 23.12.2024 г. Подписано в печать 25.12.2024 г.
Формат 60 × 841/8. Объем 4 усл. печ. л. Индекс 76219.
Тираж 50 экз. Заказ 0198. Цена договорная.

Университет баспасы: 120014, Қызылорда қаласы, Әйтеке би көшесі, 29А.

Philological
Sciences Journal